

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské výchovy

**Fenomén dítěte ulice z pohledu sociální
pedagogiky – případová studie**

Bakalářská práce

Autor: Markéta Zaoralová

Studijní obor: Sociální pedagogika

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Pospíšil, PhD.

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsm bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Děkuji PhDr. Jiřímu Pospíšilovi, PhD. za trpělivost, odborné vedení bakalářské práce a za jeho cenné rady a čas, který této činnosti věnoval.

.....

Obsah

ÚVOD.....	5
1 DÍTĚ ULICE JAKO POJEM	7
1.1 Prostředí, ve kterém se děti ulice nejčastěji zdržují.....	8
1.2 Způsoby obživy dětí ulice	9
1.3 Konflikty a rizikové skupiny	9
1.4 Příčiny	13
1.4.1 Rodina.....	13
1.4.2 Dítě samotné	16
1.4.3 Společnost	17
1.5 Deset příčin jevu dítěte ulice	18
2 METODICKÉ POSTUPY PŘI ZPRACOVÁVÁNÍ KOMENTOVANÉ BIOGRAFIE	20
2.1 Definování cíle výzkumu.....	20
2.2 Volba metodologie	20
2.2.1 Metody sběru dat	21
2.2.2 Zpracování dat	22
2.3 Analýza a interpretace dat	22
2.4 Etické otázky výzkumu.....	22
2.5 Michalův příběh – komentovaná biografie	24
2.5.1 Období hodného chlapce	25
2.5.2 Období venku	30
2.5.3 Dítě ulice se zlatým klíčem na krku	33
2.5.4 Pokračování příběhu a nynější stav	44
ZÁVĚR	48
Seznam použité literatury	49

Úvod

Předložená bakalářská práce se věnuje fenoménu dítě ulice. Pracuje s životním příběhem chlapce, který své dospívání strávil na ulici, přestože měl možnost prožít jej obvyklým způsobem. Na základě získaných informací o konkrétním případě se snažíme co nejlépe pochopit souvislosti a události, které nakonec vedly ke zvolenému životnímu stylu. Zachycujeme podstatné životní okolnosti od chlapcova narození přes jeho vývoj, který jej nakonec dovedl na ulici, až po jeho současný život a životní styl, na který má značný vliv průběh předchozích událostí.

Výzkum byl prováděn pomocí kvalitativního šetření. Ve studii se věnujeme souvislostem mezi fenoménem dítě ulice a sociálním prostředím (rodinou a společností), vztahům účastníka výzkumu s ostatními členy rodiny a vztahům v jeho rodině obecně.

Problematika fenoménu dítě ulice zajímá autorku studie velmi dlouho. Má osobní zkušenosti s několika případy, v nichž děti daly přednost ulici před „teplem rodinného krbu“, ať již to bylo z jakýchkoli důvodů. Protože se jí tento fenomén z malé části dotkl i osobně, měla přirozenou potřebu nějak zasáhnout a alespoň se pokusit, aby se děti nemusely uchýlovat k takovému řešení problematických situací. Avšak hledání východisek je v těchto případech mnohdy nelehký úkol. Problémem je, že děti si tento způsob života zvolily samy a dobrovolně. Nechtějí na něm nic měnit, protože jim vyhovuje a mají pocit, že jsou tak pány svého osudu, a že pokud by se takového života vzdaly, ztratily by vlastní identitu. Dalším problémem, se kterým se výzkumnice setkala v pozdějších letech, byla nedůvěra společnosti k dětem ulice a na druhou stranu nedůvěra dětí ulice vůči společnosti. To pro ni bylo impulzem, aby se pokusila na tento problém nějak upozornit. V této práci je naším cílem ukázat na jednom případě konkrétní rozměry, jakých může tento fenomén nabýt, a ozřejmit vliv, který má na společnost i jedince samotného.

Dotyčného chlapce zná badatelka necelých šest let. Skutečnost, že sám chtěl o svém životním příběhu mluvit během náhodného rozhovoru (a byl k tomu ochotný i později, když byl požádán o spolupráci při výzkumu), byla rozhodující pro volbu tématu. Fenomén obecně je tedy zkoumán skrze případ jednoho chlapce. Kromě samotného příběhu zajímalo badatelku i to, zda na něj mají roky prožité na ulici v současnosti nějaký vliv, a pokud mají, do jaké míry jsou jimi ovlivněny jeho emoce a postoje. Snažíme se co nejvěrněji zachytit realitu chlapcova osudu, jehož rysy jsou do jisté míry stejné jako u jiných dětí ulice.

Práce je rozdělena do tří částí, z nichž první dvě se věnují teoretickým tématům a třetí je praktická. Jednotlivé části jsou dále rozděleny do kapitol.

První část funguje jako uvedení do problematiky, podává definici termínu „dítě ulice“ a vymezuje základní pojmy, které jsou v práci dále upotřebeny.

Druhá část je věnována metodologii výzkumu. Zvolili jsme kvalitativní metodologický přístup s výzkumnou strategií případové studie. Potřebná data jsme získali pomocí tzv. narativních rozhovorů. Rozhovory byly přepsány a opatřeny příslušnými poznámkami či komentáři.

Třetí část je věnována již samotné případové studii. Ze získaných dat jsme rekonstruovali životní příběh účastníka, přičemž jsme brali v úvahu všechny zjištěné aspekty jeho vývoje, všechny proměny vztahů v jeho rodině i jeho interakci s dalšími sociálními subjekty.

1 DÍTĚ ULICE JAKO POJEM

Podle dánské definice, která byla přijata v letech 1992–1993, jsou děti ulice: „děti nebo mladí lidé pod osmnáct let, kteří žijí kratší, nebo delší dobu na ulici. Jsou to děti, které žijí tak, že se potulují z místa na místo, mají svoje skupiny vrstevníků a kontakty na ulici. Oficiálně mohou mít tyto děti adresu bydliště u svých rodičů nebo v ústavu sociálního zabezpečení. Nejzávažnějším faktem je to, že mají málo nebo žádné kontakty s rodiči, školou, ústavem péče o děti a sociálními službami, které mají vůči nim jistou povinnost.“ (Gabura, 1993, s. 4).

Děti ulice podle UNICEF jsou ty děti: „pro které je ulice (v nejširším slova smyslu, tj. neobydlené byty apod.) víc než jejich rodina a stala se jejich skutečným domovem, v situaci, ve které není ochrana nebo dozor zodpovědných dospělých.“ (Woan, 2013, s. 314). Přestože se v globálním měřítku nedá s přesností říct, kolik dětí takto žije, existují odhady, jež naznačují, že „street-based“ jsou desítky miliónů dětí a jejich počet roste v důsledku růstu populace nakažené virem HIV, vlivem migrace a zvyšující se urbanizací. Jedná se o děti, které můžeme nalézt na ulicích velkých měst rozvojových zemí, kde vykonávají různé podřadné práce nebo se jen bezúčelně toulají. Přestože se tyto děti na první pohled mohou jevit jako vzájemně totožné, je třeba mít na paměti jejich vlastnosti, rodinnou situaci, životní historii a prognózu (Hutz, 1999, s. 60).

Pod termínem děti ulice rozumíme neplnoleté děti, které se z nějakého důvodu octly na ulici. S tímto fenoménem se můžeme setkat nejen v chudých zemích, ale i v zemích ekonomicky stabilních. Jedná se většinou o děti týrané, sexuálně zneužívané nebo pocházejí z rozvrácených či jinak narušených rodin. Patří zde ovšem i děti z rodin, v nichž rodiče nevěnují dostatečnou péči svým potomkům z důvodu pracovního vytížení. Absenci rodinné lásky si pak tyto děti kompenzují u svých vrstevníků.

V případě České a Slovenské republiky se s dětmi ulice setkáváme až po revoluci v roce 1989. Před druhou světovou válkou se pravděpodobně vyskytovalo jen malé množství těchto dětí, avšak nebyla nalezena žádná instituce, která by se tímto problémem oficiálně zabývala. Existují pouze informace o jakémsi druhu charity, která sirotkům, chudým či postiženým dětem poskytovala jídlo, šatstvo a duchovní pomoc.

Po roce 1948 se o fenoménu dítě ulice přestává mluvit, stejně tak jako o dalších sociálních problémech jako např. o bezdomovectví, a to v důsledku převzetí vlády

komunistickou stranou. Být bez střechy nad hlavou je problém „pouze rozpadajícího se kapitalistického systému“. Represe alternativních způsobů života (např. kočovnictví) vytlačila z ulic sociálně problémové občany. Pod hrozbou trestu se lidé museli nechat evidovat v místě svého bydliště. Jestliže ale někdo skutečně přišel o střechu nad hlavou, byl jeho případ utajen, nesmělo se o něm ani mluvit, ani psát. V roce 1993 stále nebyla přesně zmapována situace dětí ulice, protože se tento fenomén až do roku 1989 nevyskytoval. Protože na ulicích žilo malé procento dětí, kompetentní orgány situaci neřešily. Existenci těchto dětí mohli doložit policisté, sociální pracovníci nebo také zdravotníci, kteří se s nimi setkávali.

S nástupem demokracie v roce 1993 se začíná objevovat nemálo problémů s ní spojených. Jednalo se o imigraci, chudobu, rostoucí kriminalitu, zhoršující se narkomanskou situaci, vysokou míru rozvodovosti apod.

1.1 Prostředí, ve kterém se děti ulice nejčastěji zdržují

Na ulici se nejčastěji objevují děti v pubertálním věku, tedy mezi desátým až osmnáctým rokem svého života, nejpočetnější skupinou jsou děti ve věku čtrnáct až osmnáct let. Větší pravděpodobnost výskytu těchto dětí je ve větších městech, především proto, že je zde větší stupeň anonymity a daleko menší sociální kontrola. Často přebývají na železničních stanicích či v metru, v opuštěných domech určených k demolici nebo v odstavených vagónech, ve sklepeních nebo v šachtách u teplovodu. Mohou si vytvářet provizorní útulky s improvizovanými postelemi z různých krabic a bedniček třeba od ovoce. Během letních měsíců mohou nocovat v málo frekventovaných podchodech, v parcích nebo ve výklencích budov. U nás se ale spíše skrývají před policií i veřejností. Jejich cíli jsou proto chaty na okrajích měst, do kterých se mohou vloupat. Chata se jim tak na nějaký čas stává útočištěm (střechou nad hlavou a zdrojem jídla).

Výjimečně můžeme děti ulice vidět ve společnosti bezdomovců. Některé z nich si vyhledávají „přátele“, kteří jim za nejrůznější protislužby umožní přespat v bytě. Tyto protislužby mají v mnohých případech charakter zneužívání (Gabura, 1993, s. 15).

S životem na ulici se zvyšuje riziko poranění. Woan uvádí: „u dětí ulice byla zaznamenána vysoká míra fyzického poranění [...] škrábance, řezné a tržné rány, popáleniny, podvrtnutí a amputace.“ (2013, s. 316). Také absence školní docházky je zde velmi patrná. Většina těchto dětí ukončila vzdělání na základní úrovni, míra jejich gramotnosti je tedy velmi nízká. (Woan, 2013, s. 317).

1.2 Způsoby obživy dětí ulice

Dítě „s klíčem na krku“ (o typech dětí ulice viz v následující kapitole) má většinou dostatek financí, dostává je od rodičů, kteří si tímto způsobem omlouvají pocit viny za nedostatečnou péči o ně. Tyto děti pak často pomáhají ostatním dětem ulice v jejich nepříznivé finanční situaci. Zřídka je zdrojem příjmů dětí ulice prodej sběrných surovin nebo příležitostná drobná práce, častější jsou menší krádeže v obchodech, různé kapesní krádeže nebo krádeže z přístupných balkonů domů. Závažnějším trestnou činností jsou potom vloupání či přepadávání osob. Dětská prostituce je raritou, žebrání se u nás na rozdíl od jiných zemí nevyskytuje (Gabura, 1993, s. 16). Woan uvádí jako další možné zdroje obživy pouliční umění, popelářství nebo i čištění bot (2012, s. 316).

Vydělané peníze buďto posílají rodině, nebo jimi platí výdaje za potraviny, zábavu nebo drogy (Woan, 2012, s. 316).

1.3 Konflikty a rizikové skupiny

Pojmem sociálně riziková skupina rozumíme skupinu, jejíž členové jsou ohroženi některými ze sociálně deviantních jevů více než zbytek společnosti, jedná se například o uživatele drog, prostitutky nebo kriminální pachatele jakožto dlouhodobé nositele sociálně patologického jevu, kterým jedinec neohrožuje pouze sebe, ale i společnost (Sochůrek, 2009, s. 57). Do rizikových skupin bychom obecně řadili ty děti, které mají jakýkoli závažný problém (především v rodině). Tímto problémem může být například záškoláctví.

„Psychický vývoj lze charakterizovat jako proces vzniku, rozvoje a zákonitých proměn psychických procesů a vlastností, jejich diferenciaci a integraci v rámci celé osobnosti. Projevuje se kvantitativními i kvalitativními změnami, zahrnuje nárůst, úbytek i změnu různých funkcí, které se mohou rozvíjet plynule, ale i vývojovými skoky“ (Vágnerová, 2004, s. 11). Podle Vágnerové (2004, s. 11) psychický vývoj zahrnuje tři oblasti, které se rozvíjejí ve vzájemné interakci, jsou to: biosociální vývoj, kognitivní vývoj a psychosociální vývoj.

Dánská definice, kterou jsme uvedli na začátku, však není dostatečná pro definici dítěte ulice, proto bylo zapotřebí lépe tento pojem specifikovat. Podle Gabury (1993, s. 11–14) rozlišujeme následující kategorie:

Děti z problémových sociálních poměrů jsou děti, jejichž rodiče nejsou schopni naplnit svou vychovatelskou roli a vůči svým dětem neprojevují zodpovědnost ani zájem. Jejich děti se pak ocitají na ulici, kde jsou schopny uspokojit své potřeby. Nikdo je pak nehledá a nikomu nescházejí. Tato skupina není početná a pouze několik z těchto dětí skutečně nemá střechu nad hlavou.

Romské děti vykazují specifika romských rodin, které děti ulice v jejich životním stylu podporují, takže děti na rozdíl od jiných případů neztrácejí kontakt s rodinou a sociálním okolím. Pravidla majoritní společnosti přijímají Romové pouze formálně, proto mají jejich děti problém s pochopením určitých sociálních situací a volbou způsobu chování, které odpovídá kontextu. Hodnoty a normy majoritní společnosti nedodržují, protože se s nimi neidentifikují a nepovažují je za své. (Vágnerová, 2004, 681–682).

Děti, které utíkají od svých rodičů, patří sice k nejpočetnější skupině, ale jejich pobyt na ulici je velmi krátký, neboť jsou hledány jak rodiči, tak policií či sociálními pracovníky. Podle odborníků se 70 % z nich po třech dnech vrátí domů, přičemž téměř polovina z nich se vrací z vlastní vůle. Důvody k útěku jsou různé: touha po dobrodružství, tyranie, disfunkční rodina, zneužívání apod. Bohužel jsou tyto děti vraceny do svých rodin, aniž by proběhla analýza jejich rodinné situace, a jejich útky se proto opakují coby reakce na neřešenou situaci v rodině.

Děti, které utíkají z různých typů diagnostických zařízení, buď utíkají ke svým rodičům, prarodičům nebo jiným příbuzným, přičemž na své cestě žijí nějaký čas na ulici. Anebo prostě dávají přednost životu na ulici před životem v ústavu. Tyto děti jsou schopné na ulici žít poměrně dlouhou dobu, i ony jsou ale nakonec navráceny do ústavů, ze kterých utekly, přitom bohužel nejsou brány vážně ani policií, ani sociálně-výchovnými pracovníky.

Děti „s klíčem na krku“ je označení pro děti, které sice domov formálně mají a jsou materiálně zajištěné, mnohdy až nadstandardně, avšak chybí jim blízký citový vztah s rodiči. Ti na své děti nemají čas kvůli úsilí o profesní růst. Díky tomu, že jsou tyto děti finančně zabezpečené, často pomáhají ostatním dětem ulice v jejich špatné materiální situaci.

Záškoláci jsou děti, které dávají přednost „volnosti“ před povinnou školní docházkou, po skončení vyučování se ale vrací ke své rodině. Tato skupina není příliš dobře zmapovaná. Doba, po kterou děti chodí za školu bez vědomí rodičů a mnohdy i učitelů, se neustále

prodlužuje. Bohužel v současné době neexistuje žádný výchovný či sociální program, který by byl rodičům a pedagogům v tomto případě nápomocný.

Záškoláctví je „signálom narušeného predchádzajúceho vývinu a takmer vždy narušeného vývoja rodiny.“ (Kraus, Hroncová, 2010, s. 293). Proto záškoláctví nemůžeme posuzovat jenom jako porušení sociální normy, můžeme mu naopak rozumět jako volbě dítěte, které se tímto způsobem vyhýbá nepříjemné situaci (strachu z neúspěchu nebo násilí ze strany spolužáků). Obyčejně je však záškoláctví chápáno jako zábava, při které je motivem snaha zažít něco atraktivnějšího než pouhé plnění školních povinností. Problém u těchto záškoláků je fakt, že si dokážou – většinou pochybným způsobem – obstarat omluvenky (Kraus, Hroncová, 2010, s. 296).

Nezaměstnaní mladí lidé jsou skupinou mladistvých do osmnácti let, kteří na ulici nachází pochopení a zmírňují tak své pocity méněcennosti, zklamání a neužitečnosti sebe sama. Ulice se pro ně stává prostředím, kde mohou ventilovat svůj hněv a nespokojenost se společenským systémem. Této skupině chybí možnost doplnit si vzdělání a připravit se tak na budoucí zaměstnání, stejně tak jim ale chybí i možnost realizovat se v oblasti zájmů.

Nezaměstnanost představuje velkou zátěž. Mladí lidé bez praxe jsou ohroženou skupinou. Bez zaměstnání se zvyšuje riziko rozvoje nežádoucích návyků. Nejenže jsou existenčně závislí na rodičích či na podpoře od státu, nemohou získat status dospělého ani ekonomickou nezávislost, ale navíc jim jejich neaktivita brání v rozvoji svých schopností a dovedností. Kvůli tomu si v budoucnu nevytvoří potřebné pracovní návyky, nezískávají smysl pro zodpovědnost a disciplínu a zvyknou si na to, že přijímat podporu od státu je pro ně pohodlnější, obzvláště v případech, kdy jsou svobodní a nemají velké finanční nároky. V otázce financí se u nich navíc mohou objevit nevhodné způsoby získávání peněz motivované především nadbytkem času a absencí rozvrhu dne. Neschopnost najít si zaměstnání se přímo úměrně zvyšuje se zhoršujícím se emočním naladěním a sebehodnocení. Tito lidé se cítí méněcenní, neúspěšní, zbyteční či mají pocit hanby (Vágnerová, 2005, s. 392–393).

Děti, jež páchají trestnou činností / výtržností, provozují prostituci nebo jsou závislé na drogách, představují skupinu, která nemá dobrý vztah k dospělým ani ke zbytku společnosti. Dospělí je zklamali, společnost si nevšímá jejich problémů. Potřeba získávání základních potřeb pro přežití je často impulsem pro jejich zneužívání právě dospělými, kteří je nutí k asociální činnosti nebo je k ní alespoň směřují.

Kriminalita mládeže je problematika s multidisciplinárním rozsahem. Zoubková (2002, s. 11) definuje kriminalitu jako „úhrn sociálně škodlivých jevů, které jsou stanoveny v trestních kodexech.“ Na trestnou činnost dětí má velký vliv nejen rodina, škola a vrstevníci, ale také způsob trávení volného času a souvislost s ní má i sám fakt dospívání. Možných konkrétnějších příčin je několik. Můžeme si uvést změnu tradiční role rodiny; liberalizaci pohledu společnosti na negativní jevy jako jsou např. drogy, sekty, pornografie či nelegální nabytí majetku; v neposlední řadě je to ztráta autority školy a škodlivý vliv masmédií.

Kriminality se dopouštějí většinou děti, které se narodily mimo manželství, pocházejí z rozvedených rodin nebo se narodily příliš mladým matkám. Neblahý vliv má při tom také to, byly-li denně příliš dlouho předmětem kolektivní péče (Zoubková, 2002, s. 6–8). Současným trendem je stále častěji se objevující kriminalita u dětí pocházejících ze standardních rodin (Matoušek, 2003, s. 40-41).

Droga je podle WHO „látka (substancia), která, ak je vpravená do živého organismu, môže pozmeniť jednu alebo viac jeho funkcií“ (Kraus, Hroncová a kol., 2010, s. 74). Obecně můžeme drogu chápat jako jakoukoli přírodní nebo syntetickou látku, která při pravidelném užívání vyvolává závislost organismus – toxikománii neboli drogovou závislost. Drogovou závislost můžeme chápat jako psychický, někdy i fyzický stav vyvolaný vzájemným působením mezi drogou a živým organismem. Tento stav se projevuje změnami chování a dalšími reakcemi vždy zaměřenými na užívání drogy stále, nebo alespoň pravidelně, a to pro její psychické účinky nebo také proto, aby se eliminovaly nepříjemnosti vyplývající z její nepřítomnosti.

Současní autoři uvádějí pět faktorů / skupin faktorů, které vedou ke vzniku drogové závislosti (Kraus, Hroncová a kol., 2010, s. 93–95):

Faktory farmakologické – týkají se drogy: jde především o její dostupnost a přítomnost. Mezi nejdostupnější a nejrozšířenější drogy se u nás řadí cigarety a alkohol.

Faktory somatické a psychické – týkají se osobnosti: nejrizikovější skupinou jsou přítom právě děti – čím je dítě závislé na drogách mladší, tím rychleji si dokáže závislost vypěstovat. Fyzická závislost může být i vrozená, to jsou případy dětí, jejichž matky jsou narkomanky.

Faktory environmentální – týkající se prostředí: s drogami se dítě může setkat jak v primární skupině (např. v rodině), tak v sekundárních skupinách (např. ve spolcích nebo náboženských společnostech). Špatný vzor od rodičů může dítě motivovat k užívání drogy.

Faktory percipované – otázka podnětu: pro užívání drogy je potřeba nějakého podnětu. V případě dospělých se může jednat třeba o vztahové problémy, smrt blízké osoby či vysoké duševní napětí, v případě dítěte může být spouštěčem snaha napodobit dospělý vzor, nuda, zvědavost nebo neschopnost řešit problém buď doma, nebo ve škole. Dalším silným podnětem mohou být masmédiá.

Faktor frekvence – tj. častosti: zde platí přímá úměrnost mezi frekvencí užívání drog a rizikem vyvolané závislosti.

1.4 Příčiny

Příčiny, které vedou k fenoménu dítěte ulice, rozděluje Bakošová (2008, s. 178) do tří okruhů:

- *rodina*
- *dítě samotné*
- *společnost*

1.4.1 Rodina

Rodina je nejvýznamnější sociální skupinou a představuje primární prostředí pro vývoj. Určuje, které schopnosti a dovednosti budou ceněny, stejně tak určuje, co je či bude zbytečné, či dokonce nežádoucí (Vágnerová, 2007, s. 11). Poskytuje svým členům potřebné zázemí, uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává zkušenosti, které jinde nelze získat. Každá rodina má svůj hodnotový systém, který nejenže ovlivňuje chování členů, ale také vede k volbě strategie zvládání problémových situací. Jakákoli disfunkce rodiny může vést k nenaplnění některých potřeb jejích členů, pro které se následně stává sama rodina přítěží. Pro dítě může disfunkce rodiny znamenat absenci některých významných zkušeností a jeho další vývoj tak může být deformován různými nežádoucími vlivy (Vágnerová, 2004, s. 589).

Instituce rodiny prochází vývojem v souladu s kulturními a společensko-politickými změnami. Společnost, ve které rodina existuje, jak přímo, tak nepřímo ovlivňuje vývoj rodiny, a to podmínkami, které pro ni vytváří (Kraus, 2015, s. 19).

Podle skladby členů rozlišujeme: *Úplnou rodinu*, ve které žijí oba vlastní rodiče v manželství spolu se svým dítětem či dětmi. *Neúplnou rodinu*, v níž jeden z rodičů žije osaměle s dítětem či dětmi, přičemž většinou se jedná o matku. *Doplňenou rodinu*, o které mluvíme tehdy, když vlastní rodič, kterému byla svěřena péče o dítě, žije v novém manželství s jiným partnerem. *Náhradní rodinu*, v níž dítě žije u pěstounů nebo adoptivních rodičů. *Družskou rodinu*, ve které oba vlastní rodiče, nebo jeden z nich žije s novým partnerem, aniž by byl uzavřen sňatek (Dunovský, 1986, s. 25).

O stabilitě rodiny rozhodují meziosobní vztahy mezi jednotlivými členy rodiny, především mezi rodiči. Stabilita může být pevná, což znamená, že svazky mezi jednotlivými členy jsou pevné, trvalé a vyvážené. O narušené stabilitě hovoříme tehdy, pokud je soužití v rodině z nějakého důvodu problematické, ale rodina v přijatelné podobě trvá dál a konflikty se dítěte nedotýkají. Ovšem když už jsou vztahy v rodině porušené natolik, že se v jejich důsledku rodina může rozpadnout (např. hrozí-li rozvod rodičů), pak už mluvíme o rozvrácené stabilitě rodiny.

Podle funkčnosti rodiny lze podle Škody a Fishera (2009, s. 143) rozlišovat čtyři typy:

Funkční rodina, která je schopna zajistit dobrý vývoj dítěte i jeho prospěch.

Problémová rodina vykazuje přechodné narušení některých funkcí; není však narušen ani vývoj dítěte, ani rodinný systém; s problémy se rodina dokáže vypořádat sama, nebo s malou pomocí společnosti (příkladem takového problému může být třeba nepříznivá bytová situace).

Disfunkční rodina je charakterizována výskytem vážnějších poruch některých, někdy dokonce všech funkcí, což jednak ohrožuje vývoj dítěte, jednak narušuje rodinný systém (projevem tohoto stavu je např. užívání drog či špatná úroveň bydlení). Taková rodina vyžaduje soustavnou pomoc sociálních institucí.

Afunkční rodina je případ rodiny, která zcela ztratila svou funkci. Její vliv dítěti škodí, dokonce jej může ohrožovat v samotné jeho existenci. Není-li úspěšná jiná terapie rodiny, je jediným řešením vzít dítě z této rodiny a umístit do rodiny náhradní, není-li to možné, tak i jinam. Pokusy o sanaci rodiny jsou v tomto případě zcela zbytečné.

Dítě může být traumatizováno svou rodinou, která na něj může mít nepřiměřené nároky, dále nevhodnou výchovu nebo disharmonickou atmosféru způsobenou vlastními

konflikty. Přítomnost konfliktů a frustrace v rodinném prostředí dítě prožívá podle toho, v jakém vývojovém období je jeho celkový fyzický a psychický stav. „Příčin poruch rodiny se zřetelem k dítěti je velké množství a jsou nejrůznějšího charakteru. Pramení z chyb jednotlivých článků systému jednotlivců – rodina – společnost a z jejich vzájemné interakce. Důsledky se pak prolínají do všech složek tohoto systému. Poruchy mohou být vázány na jednu, několik či všechny čtyři základní funkce rodiny.“ (Dunovský, 1986, s. 12).

Čtyři základní funkce rodiny jsou:

Biologicko-reprodukční funkce, která je významná jak pro celou společnost, tak pro jedince. Chce-li stát zajistit svůj dobrý rozvoj, potřebuje, aby se rodil dostatečný počet dětí, který tento rozvoj umožní. Pro jedince pak tato funkce má význam nejen v uspokojování jeho biologických potřeb, ale také v uspokojování potřeby pokračování jeho rodu.

Emocionální funkce je nezastupitelná, neboť žádná jiná instituce ve společnosti nemůže dítěti nabídnout tak jako rodina potřebné citové zázemí: pocit bezpečí a jistoty, pocit lásky, důvěry, podpory a pomoci. Narušení této funkce v rodině může mít tragické následky.

Sociálně-ekonomická funkce odráží fakt, že rodina je základní společenství ekonomického prostředí společnosti, a to tím, že předává kulturu a s ní rovněž smysl pro práci. Zásadní roli hraje v profesionální orientaci a volbě povolání dítěte.

Socializačně-výchovná funkce, která je ve vztahu k dítěti vůbec nejdůležitější. Má vliv na socializační proces každého dítěte. Dítě od narození přijímá celou řadu informací, které zpracovává v souladu s biologickými a psychickými vlohami, se zkušenostmi a také s hodnotovými a orientačními vzory, které mu ztělesňují hlavně rodiče a starší sourozenci.

Ochranná (zaopatřovací či pečovatelská) funkce znamená zabezpečení potřeb (biologických, hygienických a zdravotních) všem členům rodiny, děti nevyjímaje. Současná společnost rodinu nutí, aby více přijímala odpovědnost za zdravotní stav svých členů. Splnění nároků společnosti na tuto funkci rodiny má pak velký vliv na odpovědnost dětí v péči o rodiče ve chvíli, kdy se rodiče o sebe nebudou moct o sebe starat sami (Kraus, 2015, s. 40–45).

Proč tedy dítě utíká na ulici? Hlavními důvody jsou nedostatky jak ve funkci rodiny, tak v jejím složení. Nejzávažnější nebezpečí pro vývoj dítěte je absence matky, avšak ani rodina bez otce nemůže být zárukou dobrého výchovného prostředí. Jako nedostatky ve

funkci rodiny rozumíme nedostatečnou výchovu v rodinách s nízkou sociokulturní úrovní, rodiny alkoholiků, mentálně retardovaných, citově narušených nebo nezralých osob. Takoví rodiče nejsou schopni poskytnout dítěti adekvátní citovou oporu, stimulaci ani přiměřené výchovné vedení (Vágnerová, Klíma, 1985, s. 31–32).

1.4.2 Dítě samotné

Dítě odchází od rodiny z nejednoho důvodu. Útěky nebo toulání jsou projevem nepřizpůsobení se a nepřiměřenou formou řešení nastalé konfliktní situace, ze které dítě nevidí jiné východisko. Samo si netroufá nebo nedokáže zvládnout situaci vhodnějším, adaptačně zralejším způsobem. (Vágnerová, 2004, s. 793).

Útěky dítěte podle Vágnerové (2004, s. 794) můžeme dělit na:

Reaktivní útěky, které jsou zkratkovou reakcí na nepříjemnou situaci doma nebo ve škole. Jejich smyslem může být potřeba vyhnout se trestu, který dítě vnímá jako nesnesitelný, nebo snaha dítěte vyhnout se osobě, s níž nechce žít. Můžeme to chápat jako obranu vlastního já, protože se jedná o signál zoufalství či varování. Dítě se chce v tomto případě vrátit domů, a pakliže se problém vyřeší, svůj útěk již neopakuje.

Chronické útěky jsou útěky opakované a často i plánované. Dítě se přitom většinou vrátit nechce. S těmito útěky se můžeme setkat v případě narušených či nefunkčních rodin, ve kterých dítě nemá zázemí, pocit jistoty nebo je dokonce týráno. Vzácné jsou útěky v důsledku patologického vývoje osobnosti dítěte. Jiným případem jsou útěky dětí z různých diagnostických a výchovných ústavů, ty jsou většinou reakcí na omezování svobody nebo odtržení od prostředí, které dítě považovalo za své zázemí.

Toulky jsou chápány jako dlouhotrvající opuštění domova, které většinou navazuje na útěk nebo záškoláctví. Jsou výrazem silně poškozené citové vazby k lidem nebo zázemí. V prostředí, ze kterého dítě v tomto případě utíká, je lidem lhostejné, nebo je jimi dokonce odmítané.

Pravděpodobnost volby těchto řešení problematických situací se zvyšuje s věkem, jelikož mladší děti nejsou schopny se o sebe na ulici samy postarat. Toulání s sebou ovšem přináší i další varianty poruchového chování, jako například krádeže, prostituci či užívání drog a alkoholu. U dospívajících jedinců se zvyšuje riziko návyku na tento způsob života,

nejsou pak schopni zařadit se do běžného života (přijmout povinnost stabilního zaměstnání) a postupně končí jako bezdomovci.

Drogová závislost má na jedince fyzický i psychický vliv. Dítě si přitom může závislost vypěstovat před, během nebo po útěku. Sklony k užívání drog mají zejména mladiství s disharmonickým vývojem osobnosti, nezralí, nevyrovnaní nebo příliš senzibilní jedinci. Motivací je snaha zbavit se pocitů méněcennosti, nepříjemných psychických stavů, snaha začlenit se do party nebo prostá zvědavost (Vágnerová, Klíma, 1985, s. 45–46).

1.4.3 Společnost

„Společnost určuje, co z člověka bude, jeho vlastnosti nabývají nějakou hodnotu jen v určitém sociálním kontextu a také se za těchto okolností rozvíjejí. To může probíhat různě, dobře i špatně. A často bez možnosti jedince tento proces nějak ovlivnit.“ (Vágnerová, 2004, s. 649).

Společnost vytváří určité klima, které je pro rozvoj a existenci každého jedince velmi významné. Nejenže uspokojuje mnohé potřeby a poskytuje mu podněty k dalšímu jednání, zároveň určuje normy chování, hodnoty vzory a ideály. Napomáhá k orientaci jedince ve světě, proto je jedním ze zdrojů jistoty. Důležitou psychickou potřebou je moci se spolehnout, že patříme k nějakému společenství, že jsme jím akceptováni a kladně hodnoceni (Vágnerová, 2004, s. 649).

Musíme brát v úvahu, že každá společnost má svou hierarchii hodnot, například „postoj k sexu mohou silně ovlivňovat náboženské normy hříšnosti [...] postoj k sexu může být ovlivněn tím, že přirozené sexuální impulzy jsou vlivem výchovy nebo převzatých náboženských norem asociovány s pojmem hříšnosti“ (Nakonečný, 1995, s. 122). Hodnoty jsou subjektivně žádoucí nebo pozitivně významné vlastnosti objektů. Hodnotné je tedy to, co nás těší, co nám přináší uspokojení. Spolu s vývoje jedince se hodnotová hierarchie může měnit (Nakonečný, 1995, s. 122–123).

Stejně jako přijímá každá společnost jiné hodnoty, tak přijímá i různé normy, a těmi se řídí. Normy regulují člověka, skupinu i celou společnost. Hranice norem je pohyblivá, protože se neustále mění a vyvíjejí. Jestliže chceme určovat, zda jednání člověka bylo v normě, musíme uvážit, v jakém sociálním prostředí se nacházíme: například v České republice není v souladu s normou mnohoženství, kdežto v jiných státech se může jednat o zcela běžnou

praxi. Vedení hranic mezi deviací a normalitou se neustále proměňuje. Normy se ale nemění pouze na základě kulturního kontextu (příklad s mnohoženstvím), ale také v historickém kontextu, takže třeba ve starověku bylo „normální“ otroctví, které je dnes považováno za trestný čin (Sochůrek, 2009, s. 39–40).

Podle Gabury (1993, s. 23-24) rozlišujeme v souvislosti se společností například tyto příčinné faktory, které dítě vedou k rozhodnutí odejít na ulici: nezaměstnanost, chudoba, bezdomovectví, jednostranné preferování materiálních hodnot a konzumního stylu života, příliš velké množství dětí ve třídě neumožňující individuální přístup pedagoga k dítěti, nedostatek vhodných vzorů a možností trávit volný čas smysluplně. V souvislosti s rodinou rozlišujeme tyto příčinné faktory: nízký stupeň stability současné rodiny, závislost na alkoholu, léci nebo jiných drogách, nedostatek emocí, odmítnutí dítěte.

Jak pomoci předcházet tomuto fenoménu na úrovni společnosti? Bakošová (2008, s. 179) uvádí hned několik možných opatření:

- Uplatnění zákona o sociálně-právní ochraně dětí a mládeže
- Systematický program, který by informoval děti o jejich právech
- Vychovávat veřejnost tak, aby byla citlivá vůči porušování dětských práv
- Monitorovat skupinu dětí ulice na regionální úrovni
- Vytvářet pracovní pozice pro sociální pedagogy / sociální pracovníky na regionální úrovni

1.5 Deset příčin jevu dítěte ulice

Gabura objevil kvalitativním výzkumem fenoménu dítěte ulice deset příčin tohoto jevu. Jsou to příčinné faktory politického, ekonomického a sociálního charakteru. Mnohé z nich se navzájem ovlivňují a prolínají, a nelze o nich proto uvažovat izolovaně. Jsou to:

1) *Poruchy rodičovství a minimální možnost ovlivnit jejich řešení:* Tento problém bychom rádi uvedli jako první, dle našeho názoru je totiž jednou z nejdůležitějších příčin fenoménu dítěte ulice.

2) *Nedostatek možností volnočasových aktivit pro děti a mládež:* Tento bod má zde druhé místo, neboť s rodinným životem souvisí psychický vývoj dítěte, velký vliv na tento vývoj má také škola a způsob trávení volného času. Jestliže má dítě

dostatek aktivit, které mu pomohou smysluplně využívat svůj volný čas, nebude mít důvod trávit volný čas na ulici.

3) *Selhávající výchovné funkce na školách:* Většinou se jedná o zastaralé názory a způsoby výchovy. Také postavení pedagogů ve výchovném procesu se změnilo. Tento bod velmi souvisí s následujícími dvěma faktory:

4) *Nedostatečným systémem informovanosti, pomoci a poradenství pro děti, mládež a rodiče.*

5) *Nevhodné vzory masmédií, nedostatek pozitivních vzorů pro děti a mládež:* Tento bod lze zařadit i do problému společnosti, avšak i zde má své místo, neboť dle našeho názoru dnešní populaci dětí velmi chybí pozitivní vzory. Masmédia většinou nabízejí agresivní témata a projevují cynismus.

Následují příčiny, které bychom zařadili ke globálnímu problému společnosti:

6) *Ekonomické a sociální problémy současnosti – chudoba a nezaměstnanost.*

7) *Nepřiměřené postavení rodiny ve společnosti a neřešení jejich základních problémů; nepřiměřené postavení dětí a mládeže ve společnosti a rodině, nedostatečná reflexe potřeb dítěte rodinou a společností.*

8) *Preferování konzumního životního stylu.*

9) *Selhání v oblasti práce s romskou populací.*

10) *Administrativní nebo represivní přístup při řešení problémů rodiny, dětí a mládeže.*

V rámci evropského výzkumu Dítě ulice se objevily názory, že makrosociální faktory působí na všechny rodiny stejně, přičemž se u většiny populace nevyskytuje výraznější problém nebo patologie. Na druhou stranu se objevily i názory o predelikventním typu osobnosti dítěte coby významném faktoru sociálně-patologického chování (Gabura, 1993, s. 25–26).

2 METODICKÉ POSTUPY PŘI ZPRACOVÁVÁNÍ KOMENTOVANÉ BIOGRAFIE

Cílem předložené studie je zkoumání fenoménu dítě ulice a získání komplexního obrazu tohoto jevu na základě získaných dat v kvalitativních rozhovorech.

2.1 Definování cíle výzkumu

Cílem práce je zkoumání a pochopení fenoménu dítě ulice. Výsledkem by měl být jeho komplexní obraz získaný na základě hloubkových dat. Dalším cílem je proniknout do problému a zkoumat jej v rámci celoživotního příběhu jedince. Podrobným zachycením jednoho případu má být poukázáno na jeho vývoj, zároveň s ním má být poukázáno také na konkrétní události a jejich místo v životním příběhu jedince.

Pro autorku je z profesního hlediska významné a přínosné zkoumat problematiku tohoto fenoménu, jelikož je studentkou sociální pedagogiky a v rámci svého oboru má v úmyslu se problematice dětí a způsobu trávení jejich volného času dále věnovat. Proto pro ni a pro její další činnost patří toto téma k těm nezbytným.

Mimo jiné se předpokládalo, že hloubkové rozhovory mezi autorkou a účastníkem výzkumu budou mít terapeutický účinek. To se také povedlo a účastník se nakonec upevnil v rozhodnutí vyhledat pomoc zkušeného odborníka.

2.2 Volba metodologie

Na základě výzkumných cílů byl zvolen kvalitativní přístup, a to v podobě komentované biografie, tedy specifického typu případové studie (Hendl, 2005, s. 129–131). Pro splnění výzkumných cílů bylo potřeba zkoumat konkrétní případ do hloubky, což se neobešlo bez předpokladu delšího a intenzivního kontaktu s respondentem. Přitom nebylo zanedbáno nic, co by mohlo ovlivnit dosažení výzkumných cílů.

Kvalitativní metodologie byla zvolena pro svou schopnost zužitkovat podrobné informace o konkrétních důvodech výskytu daného fenoménu a dále protože umožňuje interpretovat kontext událostí, které zkoumanému jevu předcházely.

2.2.1 Metody sběru dat

Lze rozlišit několika fází sběru dat, které se vzájemně doplňují. Nejvíce dat bylo získáno bezděčně během dlouholetého vztahu výzkumníka a účastníka výzkumu. Díky této skutečnosti má badatel velmi dobré znalosti situace a prostředí, sociálních vazeb a souvislostí, které jsou v běžném rozhovoru netematizovatelné. V další fázi proběhl cílený sběr dat, při kterém byly informace získány hloubkovým nestrukturovaným, tzv. narativním rozhovorem (Hendl, s. 176–177, 2005).

Nejprve bylo vytvořeno schéma základních témat. Témata byla zvolena tak, aby pokryla celý zkoumaný problém. Jejich volbě předcházela znalost odborné literatury a důkladná obeznámenost s celým případem.

Každý výzkumný rozhovor byl zahájen přirozeně navázaným neformálním rozhovorem, který většinou probíhal současně se společnými přesuny na místo vedení výzkumných rozhovorů. Obsahem neformálního rozhovoru bylo obvykle aktuální dění, sdělení nových zážitků běžného života, ale také sdělování postřehů, naznačení problémů nebo objasnění nových situací souvisejících s neobvyklým životním stylem, které měly spojitost s výzkumným cílem. A tak přirozeně vznikala atmosféra sdílení tolik potřebná pro výzkumné rozhovory.

Během prvního setkání, které předcházelo prvnímu výzkumnému rozhovoru, byl účastníkovi znovu přednesen celý projekt. Byl seznámen se způsoby získávání dat, s jejich následným zálohováním a zpracováním. Dále byl ujištěn o zachování anonymity a důvěrnosti. Měl také prostor pro dotazy, které byly následně zodpovězeny.

Každý výzkumný rozhovor začínal účastníkovým souhlasem k nahrávání. Nejprve mu byla vždy předložena témata, ke kterým se mohl vyjádřit, a současně byly zodpovězeny jeho otázky. Témata vyplývala z výzkumného cíle. Samotné rozhovory byly nestrukturované, s otevřenými odpověďmi, což mělo účastníka výzkumu přirozeně stimulovat k vyprávění svého příběhu. Vzhledem k naznačené situaci byly otázky jednak kladeny podle předběžně získaných informací, jednak byly použity i ty otázky, které měly za cíl získat podrobné informace o problému, zpravidla detaily a jemné souvislosti v příběhu.

Během těchto rozhovorů poskytovala autorka respondentovi komentáře, jejichž cílem bylo zmírnit emocionální napětí (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 168). Ukončení rozhovorů bylo vždy jasné a důsledné. Na konci každého výzkumného rozhovoru bylo krátké resumé

rozhovoru a celého setkání (účastník toho několikrát využil, aby doplnil informace, které předtím vynechal). Dotazovanému bylo poděkováno za čas a ochotu věnovanou výzkumu a nejednou byl znovu ujištěn o důvěryhodnosti tazatelky. Úplným závěrem rozhovoru byla vždy domluva na dalším setkání nebo další spolupráci. Nebylo ničím neobvyklým, že dříve než se dvojice rozešla, účastník se sám od sebe vracel k některým probraným tématům, pokud tato situace nenastala, vedli mezi sebou osobní rozhovor.

2.2.2 Zpracování dat

Rozhovory byly nahrávány na MP3 přehrávač a zálohovány na pevném disku výzkumníkovy počítače. Postupně byly všechny získané rozhovory přepsány a opatřeny komentáři či poznámkami k aktuální situaci- jednalo se o pocity výzkumníka, účastníka výzkumu. V záznamu jsou uvedeny pomlky v řeči, paralingvistické jevy a neverbální projevy pro co největší míru zachování autenticity.

2.3 Analýza a interpretace dat

Získaná data byla roztríděna a poté chronologicky sestavena tak, aby bylo možné postihnout životní příběh účastníka s ohledem na všechny zjištěné skutečnosti a souvislosti mezi nimi získané během výzkumu, které měl výzkumník díky hloubkovým rozhovorům, ale také díky vlastní znalosti případu. Byla využita hermeneutika autobiografického vyprávění (Hendl, 2008, s. 262).

Doplňující informace nebo konfrontace s odbornou literaturou jsou v textu graficky odlišené.

2.4 Etické otázky výzkumu

Ve výzkumu je kladen velký důraz na zachování anonymity dat. Nejsou tedy zveřejněna žádná jména, která by čtenáři mohla jakýmkoli způsobem napomoci identifikovat účastníky výzkumu (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 45). Soukromí účastníka a dalších zúčastněných osob je zajištěno uváděním jejich jmen pod pseudonymy, u názvů měst nebo míst jsou uváděny pouze začáteční písmena jejich názvů. Provedené změny nikterak nenarušují plynulost textu výzkumné zprávy (Hendl, 2005, s. 155).

Účastník výzkumu byl před zahájením sběru dat seznámen s jeho cíli a podmínkami. Byly mu vysvětleny a zdůvodněny všechny zamýšlené badatelské postupy. Po tomto uvedení vyjádřil účastník souhlas s předpokládaným průběhem výzkumu, jeho cíli a podmínkami. Tento souhlas byl stvrzen listem, který podepsal jak respondent, tak i výzkumník. Vzhledem ke skutečnosti, že bádání bude provádět nezkušený badatel, byl účastník informován, že nelze předpovídat všechny události průběhu výzkumu. Proto bylo dohodnuto, že se jeho plán může změnit, což by vyžadovalo nový písemný souhlas

Jedním z nejdůležitější etických podmínek výzkumu bylo zajistit emoční bezpečí účastníka, jelikož se účastník vyjadřoval k velice citlivým záležitostem, ať již se týkaly jeho osobně, nebo mapovaného prostředí. Účastník výzkumu svěřoval na základě osobního vztahu badateli informace související s tématem ještě dříve, než byl koncipován záměr studie, což při výzkumných rozhovorech velice napomohlo. Pro příjemnější pocit respondenta se rozhovor od rozhovoru postupovalo vzestupně, co se týče náročnosti nebo závažnosti témat, tedy od těch méně závažných k více závažným a od obecného ke konkrétnímu.

2.5 Michalův příběh – komentovaná biografie

Při rozhodování o tématu této studie jsme v případě fenoménu dítě ulice měli díky badatelčině osobnímu vztahu k respondentovi představu o případu, který by se potencionálně mohl stát předmětem bádání. Znalost konkrétního případu byla nakonec zásadním důvodem volby výzkumného tématu, napomohla i definování otázek a cílů bádání.

V našem výzkumu jsme zamýšleli zaměřit se na případ chlapce, který část svého dětství a dospívání strávil na ulici, přestože měl možnost toto období prožít jako většina jeho vrstevníků. Pro zachování anonymity je jméno účastníka výzkumu změněno, stejně tak další jména či místa ve výzkumné zprávě jsou uváděna pod pseudonymy.

Chlapce, kterého pojmenujeme pseudonymem Michal, zná badatelka téměř šest let. Ve svých dvaceti letech se jí Michal poprvé svěřil s některými událostmi, jež se odehrály právě na ulici v období jeho raného mládí. V této době hledal pomoc s řešením některých svých problémů, v čemž mu badatelka poskytla oporu, takže pak hledali způsoby řešení těchto problémů společně. Michal je extrovertní člověk, jeho otevřenost, se kterou dokázal o problémech mluvit a řešit je, byla nakonec hlavní pohnutkou k rozhodnutí požádat jej o spolupráci. Na druhou stranu se u něj občas projevuje změna osobnosti (velmi rychle dokáže měnit své nálady a postoje)

Nezbytným kritériem (a etickým požadavkem) při výběr případu byla naprostá dobrovolnost respondentovy účasti na výzkumu. Několik měsíců před zahájením samotného výzkumu se badatelka s Michalem setkala a předložila mu svůj záměr. Cílem setkání bylo uvést všechny důležité skutečnosti, které byly zřejmé již v přípravné fázi, aby měl Michal co nejvíce informací a mohl se svobodně rozhodnout. Michal dostal čas na rozmyšlenou, této možnosti využil a následně předběžně souhlasil se spoluprací na výzkumu. Tento předběžný souhlas byl pro bádání zásadní, stále však dával Michalovi možnost rozhodnutí změnit. Ke změně, jak je vidno, nakonec nedošlo.

Při dalším setkání, které proběhlo před zahájením samotného výzkumu, již byly definovány výzkumné otázky, byl naplánován způsob sběru dat a vyřešeny technické i praktické otázky průběhu výzkumu tak, aby si Michal vytvořil co nejlepší představu o průběhu spolupráce. Zároveň byl seznámen s etickými zásadami bádání, což jej mělo stimulovat k pocitu bezpečí a zajistit, že výzkum bude probíhat v atmosféře otevřenosti a důvěry a tím byla zajištěna co možná nejvyšší míra pravdivosti a spolehlivosti získaných

dat. Po tomto setkání Michal opakoval svůj souhlas s účastí. A aby měl ještě větší pocit bezpečí a jistotu o anonymitě svého příběhu, bylo sepsáno prohlášení o záměru badatelského zpracování získaných dat a stvrzeno podpisy obou zúčastněných.

V době provádění výzkumu bylo Michalovi dvacet tři let, byl svobodný, měl ukončenou střední průmyslovou školu a jeho zaměstnáním byla obsluha CNC strojů. Stále bydlel u své matky.

2.5.1 Období hodného chlapce

Okolnosti Michalova narození

Michal se narodil před tříadvaceti lety v malém moravském městě nedaleko od rodné vesnice jeho matky. V době výzkumu žil v o krajové části tohoto města se svou matkou.

Před Michalovým narozením byly vztahy mezi jeho matkou a babičkou z matčiny strany velmi špatné, neboť Michalova matka byla svobodná a bez přítele, což babičku značně rozčilovalo a vznikaly kvůli tomu rozepře.

„... jednou babička na mamku křičela, že je jako čuchta z E55, protože byla sama a je sama celou dobu...“

Michal vypráví, že příčinou jejich usmíření bylo jeho narození, a to ve chvíli, kdy byla jeho matka propuštěna z porodnice domů a babička za nimi přijela na návštěvu podívat se na své nejmladší vnouče. Od té doby se stala babička nepostradatelnou osobou v Michalově vývoji a její vztah s dcerou byl až na občasné vrtochy konečně normální. V době, kdy se Michal narodil, bylo jeho matce třicet let.

<p>Komentář: Není jasné, za jakých okolností Michalova matka otěhotněla. Je ovšem možné, že se jednalo o nežádoucí těhotenství. V takovém případě může dítě cítit, že překazilo svým rodičům plány a že je spíše přítěží než radostí (Prekop, 2002, s. 45)</p>

Operace

Mezi třetím a čtvrtým rokem podstoupil Michal operaci srdce, na přesnou diagnózu si však nepamatuje, jeho operace jej v budoucnu nijak neomezila. Michal uvádí:

„... cítil jsem z oblečení kouř, musela být hodně v nervu, říkala mi, že se o mě hrozně bála...“

Komentář: Dítě v tomto věku je stále závislé na matce nebo jiných dospělých členech rodiny. I krátkodobé odloučení vyvolává velmi silné separační reakce. Jejich fáze, které popsali Roberston a Bowlby, mohou mít dohromady různého trvání – několik hodin, dnů či týdnů. (Langmeier, 2006, s. 80).

Bohužel si Michal nevzpomněl ani na to, jak dlouho v nemocnici byl. Z jeho výpovědi je ale patrné, že jej matka navštívila alespoň jednou. Poté matku viděl až při propuštění z nemocnice.

Matčín vztah k Michalovi

Michalova matka se musela brzy po jeho narození vrátit do práce, a proto jej nechávala v místních jeslích. Poté chodil Michal do školky.

„... školka byla super, mám na ni dobré vzpomínky... Pamatuji, jak jsme skoro utíkali do té školky a učitelka se nám někdy smála, že jsem ranní ptáče, ale museli jsme tak brzo, mamka pak potřebovala do práce...“

V mateřské škole se Michal seznámil s bratry Milanem a Radkem, kteří se stali jeho nejlepšími přáteli. Vztah s nimi Michala velmi ovlivnil a provází jej i po zbytek života.

Michalova matka se i přese všechno svému synovi věnovala.

„... hlavně když mi koupila toho Méd'ou Pusíka nebo tak něco a hlavně když tam byla nějaká vystřihovánka. Tak jsme přečetli pohádku, hned tu první s tím Méd'ou Pusíkem a tím modrým psem, a pak jsme začali dělat tu vystřihovánku. Dokonce jsem na jedny Vánoce dostal takovou obrovskou knížku, takovou růžovou a potom žlutou, nějak Velká kniha dobrodružství se to jmenovalo, nevím, ale bylo to něco Velká něco... a to bylo plný různých těch spojovaček nebo žes musela něco dokreslit a byly tam aji ty vystřihovánky...“

Komentář: V předškolním věku jsou děti velmi fixované na rodinu, která hraje v procesu socializace významnou roli. Nejraději mají chvíle, kdy jsou všichni její členové pohromadě. (Thorová, 2015, s. 389). Rodina stále zůstává nejvýznamnějším prostředím, jež zajišťuje primární socializaci dítěte. (Langmeier, 2007, s. 93)

Michal ji popisuje jako „kutilku“, protože měla velkou zálibu v domácích dekoracích a neustále měnila výzdobu, jak Michal uvádí:

„... nejhorší jsou takový ty výzdoby na jaře a na podzim, víš co, jak sbíráš venku, já nevím, kaštany nebo šišky nebo nevím co, a doma z toho děláš ozdoby. Nebo když jí teta Andrea dovezla mušle z Chorvatska, tak všechno jsme doma měli od mušlí a takový ten středomořský styl, měli jsme nějakou lodičku a všechno bylo modrý a bílý. Jako nebylo to zlý, kamarádi mi to záviděli, že skoro čtyřikrát do roka máme jakoby nový byt...“

V pozdější době Michalova matka našla nový koníček v dekorování dortů a celá její pozornost se upíná právě na to.

Komentář: Matka jako osamělý rodič plní mnohem univerzálnější funkci, je zřejmě dominantnější, neboť má pravomoc a odpovědnost obou rodičů. Absence opory pro matku musí být stresujícím faktorem, ocitá se ve velmi náročné životní situaci (Čačka, 2000, s. 88).

Na druhou stranu je dost pravděpodobné, že se Michalova matka se svou osamělostí smířila a vyrovnala a byla odhodlaná nahradit chybějícího otce. Navíc je možné, že její nová záliba přispěla ke zlepšení vztahů v rodině, neboť při významných událostech byly její dorty nedílnou součástí oslav.

Michal trávil společně s matkou volný čas s jejími kolegyněmi z práce a jejich dětmi. Na tato setkání a zážitky při nich získané má Michal hezké vzpomínky.

Kolem dvanáctého roku Michalova života tento elán upadal, hlavně protože ztrácel zálibu ve čtení časopisů pro děti (typu ABC) a jeho zájem se orientoval na subkulturu typickou graffiti a hip hopem.

První roky ve škole

Michal do první třídy nastoupil standardně v šesti letech. Jeho matka jej od první třídy zapisovala do kroužků, jako byl klavír, flétna nebo zpěv.

„... mamka prý se mnou měla plány, že bude ze mě umělec...“

Michalovi se však kroužky nelíbily, nejen protože mu noty dělají problém, ale také protože to bylo „prostě divný“. Pocit nepřirozenosti, který v souvislosti s kroužky pociťoval,

nakonec vedl k tomu, že je všechny ukončil ještě v první třídě. Pouze kroužek flétny díky nízkým nárokům na znalost not navštěvoval až do třetí třídy.

V první třídě se Michal setkal s Jirkou, další důležitou postavou jeho života. Seděli spolu v lavici a jejich skupinka Jirku přijala. Spolu tvořili silné jádro třídy, ke kterému chtěli později patřit všichni.

Přesto se během první a druhé třídy setkal Michal se šikanou:

„... když jsem přestal nosit ty odporný popelníky [brýle], kvůli kterým se mně smáli, trochu aji šikanovali, víš co, ale když jsem je přestal nosit, tak přestalo aji to šikanování a já jsem jim to mohl vrátit...“

Za ukončení šikanování vděčil také faktu, že jeho matka byla v práci povýšena, což znamenalo, že svému synovi mohla koupit daleko víc věcí, než kolik měly k dispozici ostatní děti. To vyneslo Michalovi prestiž, a proto se stal vůdcem třídy. Na odplatu za své šikanování se Michal začal posmívat dětem, tak jako mu to dělali ony. Teprve na konci prvního stupně se začal přát s ostatními dětmi a používat vulgární slova.

Komentář: Děti z neúplných rodin, které s chybějícím rodičem postrádají také vzor adekvátní interakce, bývají v otázce oblíbenosti či neoblíbenosti ve skupině vrstevníků akceptovány extrémně (Čačka, 2000, s. 88).

Nejen výkonné a povahové vlastnosti určují kvalitu sebehodnocení, které je v neposlední řadě ovlivněno tělesným zjevem. V tomto věku si děti libují v přezdívkách, které mohou sebehodnocení zase zhoršit (Čačka, 2000, s. 148–149).

„... měl jsem hodně těch kamarádů, co mě zvali k sobě na narozeniny, když se na to tak zpětně dívám, tak asi čekali, že jim donesu nějaký drahý dárek, protože jsem s nima pak nějak extra nebavil, jo, nebo mě pořád volali ven a tak... když si to tak vezmu, asi to fakt bylo kvůli těm penězům...“

Život bez otce

Michal vypráví, že jeho matka žila celý život sama. To chvílemi působilo rozbroje mezi ní a babičkou.

„... si myslím, že babička měla mamku ráda pořád a všechno, že jenom nemohla skousnout tu... to že mamka to udělala prostě jinak...“

Nikdo o Michalově otci v rodině nechce mluvit, ani jeho matka ne. Když se jí na to ptával jako dítě, matku tím obyčejně jen rozplakal, proto se jí později už neptal. Ani babička nebo teta Andrea s ním na toto téma nechtěly mluvit, teta mlčela a babička se snažila nasměrovat rozhovor někam jinam.

„... mamka o tom hrozně nerada mluví, celkově o té době...“

Michal nikdy neměl možnost náhradního otce, protože pokud jeho matka měla nějakou známost, nikdy ji domů nepřivedla. Michal se domnívá, že i kdyby nabídla potencionálním tatínkům společné bydlení, byla by odmítnuta, protože už měla dítě. Každopádně si je jist, že kdysi měla jeho matka známost, ta ale po nějaké době skončila a muž, který byl navíc ženatý, se vrátil ke své manželce. Víc toho Michal o matčiných vztazích neví.

Komentář: Již dvouletý syn si uvědomuje absenci otce. U všech synů bez otce se objevují nedostatky v sociální, sexuální, kognitivní nebo morální oblasti. Synové, kteří svého otce ztratili ještě před druhým rokem svého života, jsou v porovnání s chlapci, kteří své otce ztratí později, méně důvěřiví, méně snaživí a trpí větší pocitem méněcennosti. (Cormeau, 2012, s. 29).

Obecně Cormeau (2012, s. 27) hovoří o problémech, spojených s absencí otcovské péče, jako například o nejistotě s vlastní sexuální identitou (je u nich například větší pravděpodobnost homosexuality než u dospívajících, jejichž otcové byli přítomni), o potlačené agresivitě či o problému přijímání morálních hodnot, o smyslu pro zodpovědnost nebo o nedostatku vnitřního řádu, který způsobuje změkčilost, absenci vnějšího řádu a komplikace v uspořádávání vlastního života. Mezi psychické problémy pak můžeme počítat závislost na drogách.

Otec má velký vliv na převzetí aktivní role ve vztahu otec-matka a v řízení rodinných záležitostí. Vůdčím podílem na rodinných aktivitách pomáhá otec utvářet obraz rodiny. Díky jeho zájmu se syn učí, jak být přiměřeně asertivní, kompetentní a nezávislý (Bakalář, 2002, s. 128–129).

Úplná absence otce v Michalově životě jej neustále frustruje, v tomto směru proto můžeme předpokládat jeho negativní vývoj. Role vztahu syn-otec je více než důležitá, neboť

rozhoduje o tzv. vnitřním zmatku, který se projevuje především u synů bez otce. Jedná se o nedostatky v porozumění své vnitřní struktuře, které se snaží kompenzovat. Chybějící otec může působit křehkost synovy mužské identity (Corneau, 2012, s. 42–43).

Michal přesto na své matce obdivuje její rozhodnutí být sama.

Vztahy v rodině ale byly kvůli tomuto rozhodnutí napjaté, zejména ze strany rodiny tety Andrey. Michal kvůli tomu dokonce fyzicky napadl svého strýce. Komentuje to takto:

„... do ní začal valit, že je mamka neschopná kráva... on si myslel, že já tam nejsem, tak to mamky valil dál, jenže já jsem mu stál za zády, dostal takovou t'afku...“

Incident vyvolal v rodině velkou hádku. Michal je však odhodlaný bránit matku před kýmkoli a za jakoukoli cenu.

Komentář: Michal je na svou matku velmi citlivý a jeho láska se v některých případech může jevit jako posedlost.

2.5.2 Období venku

Bod zlomu

Ve věku jedenáct až dvanáct let, kdy Michal chodil do páté či šesté třídy, procházel procesem, který chápe jako „zkažení“. V páté třídě začal poslouchat hip hop a spolu s kamarády zkoušel na magnetofon nahrávat vlastní písničky.

Na druhém stupni se Michalovi zhoršil prospěch a doma kvůli tomu vznikaly hádky. V sedmé třídě mu hrozilo propadnutí. V témže roce dostává napomenutí třídního učitele za přepsání známek v sešitě z loňského roku, ve kterém měli pokračovat. Přestože matka Michala pokárala s vyjádřením názoru, že to neměl dělat, spíše se tomu oba zasmáli a dál tuto věc neřešili.

V osmé třídě jemu i jeho kamarádům hrozili učitelé ředitelskou důtkou, případně dvojkou z chování za pomalování fasády školy, ovšem pro nedostatek důkazů nemohla škola nic dělat. Michal uvádí:

„... jako tenkrát toho bylo hrozně moc, to se semka ty graffiti a to všechno dostávalo, takže to mohl být kdokoli... Pak to všechno nějak skončilo, protože nebyly ty důkazy a nemohli nám to nějak dokázat, ale už nám to zůstalo. Už jsme pro ně byli ty malí smradi a chuligáni...“

Poprvé za školou

Když bylo Michalovi dvanáct let, začal chodit za školu. Ze začátku přicházel na první hodiny pozdě, to bylo však vyučujícím moc podezřelé, protože škola stála kousek od jeho bydliště. Nakonec se nechal přemluvit Milanem, aby na první hodinu nešli, následně na to Jirku napadlo vynechat celý jeden den.

„Jako, ze začátku, jsem si říkal, že to asi ne, jako, moc se mě nechtělo, ale pak jsem jim na to kývnul... Ten úplně první den, hej, to jsme nevěděli, co máme dělat, tak jsme šli na námko a posmívali jsme se lidem, co chodili kolem nás...“

Domů se všichni vrátili ještě předtím, než jim mělo skončit vyučování, aby je nikdo neviděl. Zážitek byl pro chlapce velmi silný, později si o něm neustále povídali. Po delší době se opět domluvili, že nepůjdou do školy, tentokrát byli u Michala doma a hráli hry na počítači.

„Ale víš co, bylo dost blbý chodit všichni čtyři spolu, to bylo hrozně nápadný, tak jsme s tím nějak... ne že sekli, ale já většinou byl s Milanem a Jirka byl s Radkem...“

Graffiti

Mezi dvanáctým a třináctým rokem se Michal seznámil se subkulturou graffiti, která jej velmi oslovila a stala se součástí jeho osobnosti.

„... kámoš nám donesl ukázat takový ty čmárance na zdech a říkal, že by to chtělo něco lepšího, že jo. Tak mně ukazoval pár návrhů, co udělal. A mně se to líbilo, tak jsem si řekl, že to zkusím, oba jsme měli talent na to. Tak on to nakreslil, že jo, jsme to měli v sešitech, tak jsem to zkusil taky, nebylo to zlý to jeho. Tak jsme nejprve zkoušeli na těch papírech a potom už to nějak došlo k tomu, že jsme malovali na zdi...“

Nápad malovat mimo papír přišel úplnou náhodou v době, kdy rodiče jednoho z Michalových kamarádů rekonstruovali byt:

„... Ondra měl možnost si jednu stěnu udělat podle sebe. Tak nás všechny pozval dom, oni měli několik zbytků barvy, tak jsme vzali takové ty sáčkové rukavice tady na benzínce a namáčeli jsme ty ruky do barvy, ne, a potom jsme to tiskli na zeď. Pak jsme si vzali nějaký barvičky, temperky a tak, začali jsme mu tam psát různé hesla, naše přezdívky a tak. Bylo to fakt super, hrozně jsme se na tom vyblbli. A on tu stěnu má dodneška, postupně jsme tam připisovali další jména a další hesla, takže to je naše taková tabule, něco úžasného. A když jsme to psali poprvé, tak nás napadlo, že bychom ty naše výtvary mohli taky zkusit, že prostě to nemůže být tak těžký. A tak jsme si domluvili úplně první akci...“

Svou „první akci“ si domluvili na starých garážích. Garáže jim samozřejmě nepatřily, tím pádem se jednalo o nelegální činnost poškozování cizí věci.

Komentář: Sprejeři/writeři mohou svým jednáním naplnit skutkovou podstatu trestného činu podle § 27 trestního zákona (poškození cizí věci). S novelizací trestního zákona ze dne 1. července 2001 se za § 257a vložil nový § 257b, který upravuje poškození cizí věci pomalováním, postříkáním či popsáním barvou nebo látkou. (Smolík, 2010, s. 203).

„... spíš pořád jsme řešili, že máme ruce od barev. Potom jsme pochopili, že bysme měli mít rukavice, nebo něco takovýho...“

Tento problém se snažili řešit nejprve plátěnými nebo igelitovými rukavicemi, které brali na benzínce. K dokonalosti dospěli tehdy, kdy jim jeden z účastníků donesl gumové rukavice používané ve zdravotnictví.

Michalův nový koníček neušel pozornosti jeho matky:

„... doma se ptali, že proč máme ruce od barev, to jo, pak to byly otázky, že proč chodíš dom tak pozdě, vždycky jsem se z toho nějak vymluvil, že jsem prostě byl u kámoša a že jsem zapomněl na čas. Mamka mně pořád nadávala, že mám ruce jak prase, tak jsem jí řekl, že prostě má kámoš doma barvičky a velký starý plátno, tak že malujem, nebo tak nějak jsem se zkoušel z toho vykecat. A ona mně to věřila, takže jsem byl v klidu...“

Zkušenosti s cigaretou a jiným drogami

Na své první akci přišel poprvé do styku s cigaretou, ze které mu jeden z přítomných „dal potáhnout“. Na kouření se s postupem času stal úplně závislý. Jeho matka měla v této věci jisté podezření a připomněla mu, že kvůli své někdejší operaci by se měl vyvarovat

kouření. Řekla to, přestože ji lékaři ujistili, že je Michal bez omezení. Michala to vyděsilo, ironií ale bylo, že si, aby se uklidnil, zapálil.

V sedmé třídě, kdy Michal řešil problémové situace ve škole, našla matka v jeho bundě cigarety a vznikla z toho hádka.

„Dělal jsem, že je to kámošovo, ale ona, že ne, že je to moje, že už si to stejně myslela nějakou dobu a tak ne. Tak jsme se začali hádat, ona pořád, že si tím ničím zdraví a tak, tak jsem jí řekl, že ona taky, protože aji ona hrozně kouřila... Tak jsme se ještě nějak hádali, potom to přestala řešit a nakonec jsme sedávali v kuchyni spolu a kouřili...“

Když bylo Michalovi čtrnáct až patnáct let, začal chodit do místního malého podniku a s kamarády se tam scházel každý pátek.

„... byli jsme domluveni s tím majitelem, že každé pátek tam budeme mít nějakou akci, sehnali jsme si aji DJ, tak jsme chodili pařit A tam aji byla moje první... zkušenost s marihuanou ...“

Michal v této době pil také alkohol.

Komentář: Michal začal požívat alkohol ještě před osmnáctým rokem života. Alkohol mohl sloužit jako prostředek k dosažení slasti či radosti. Ve svých výpovědích dost často zmiňuje alkohol, který byl v jeho životě přítomen především v době, kdy trávil volný čas venku. Můžeme se tedy domnívat, že jeho závislost byla i věc zvyku, jak popisuje Langmeier (2000, s. 934).

Na Michalovy šestnácté narozeniny mu jeden z kamarádů přinesl jako dárek lysohlávky. Sám Michal naznačuje, že kamarádům nápad nebyl zrovna nejlepší. Po této zkušenosti odmítal jakékoli další experimenty s drogami nebo jinými omamnými látkami.

„A to mě prostě řeklo, že nic hrošího brát nebudu, že ty stavy by byly horší, než tohle, že to jako ne...“

2.5.3 Dítě ulice se zlatým klíčem na krku

Začátky a průběh života venku

Mezi třináctým a čtrnáctým rokem života začal Michal trávit svůj volný čas na ulici a jeho vytrácení se z domu bylo stále pravidelnější a promyšlenější. Jako důvod uvádí, že jej

domácí práce či vůbec takovéto trávení volného času, který vzniká v intervalu mezi jeho příchodem ze školy a matčíným návratem z práce domů, nebavilo, proto raději šel ven, kde měl své kamarády.

„Myslel jsem tam aji na mamku, nadával jsem na ni, jak je blbá a že mě nechápe a nikdy nepochopí, že nikdy nebudu ten hodnej kluk s vestičkou, protože je pořád v práci, tak mě nikdy nepochopí...“

Nakonec se Michal uklidnil myšlenkou, že se bude vychovávat sám a další podobné úvahy již pro něj neměly místo. V tuto dobu se jeho postoj k rodině změnil.

„Jako měl jsem je rád, mamku, babičku a tak, ale já k nim moc už nejezdil, jenom tedy když mamka zavelela, že musím, tak to jo, babička vždycky něco upekla a tak, ale já jinak s nima moc nebyl v nějakým kontaktu nebo tak. Jezdil jsem tam fakt jen, když jsem musel. Jako zní to hnusně, ale prostě... nevím, rodina jako moje rodina, pro mě nebyla rodina, já... já jsem je měl sice rád, ale bylo to divný. Měl jsem rodinu venku, s nima jsem se cítil líp, než kdybych byl u babičky a byli tam všichni... nevím, no.“

Komentář: V pubescenci převládá u mladého člověka kritika, či dokonce vzpoura vůči rodině. Vedle lásky k rodičům se vyskytuje zloba až nenávisť, místo úcty pohrdání. Mluvíme o tzv. pubescentním negativismu, v němž nejde jen o vzdor jako v batolecím věku, nýbrž o útok na autoritu. Pubescent sleduje chování rodičů, diskutuje o jejich názorech a někdy až nápadně schematicky zastává opačná stanoviska (Říčan, 2004, s. 181).

Michal trávil venku všechn svůj volný čas, jak to jenom šlo. Někdy chodil za školu, někdy se vymluvil na nemoc, jindy byl venku až po vyučování. Ze začátku chodil domů, snažil se dokonce udělat si co nejdříve domácí úkoly, aby je nemusel dělat večer. Pokud to bylo možné, přicházel domů dříve, než se vracela matka, aby neměla podezření. Ve škole neváhal falšovat matčín podpis na omluvenkách.

Zprvu se Michal s přáteli jen potuloval po městě nebo zašel na místní skatepark. Později chodil „na garáže“ za městem nebo různě po volných prostranstvích. Mezi svými vrstevníky budil strach, protože si nenechal nic líbit a konflikty řešil fyzickým násilím. Bitky na ulici pro něj byly na denním pořádku a většinou skončily tak, že ho jeho kamarádi museli násilím odtáhnout pryč. Michal to ale to ale nevnímal jako problém.

„Jako ono to bylo jenom o tom, že jsme byli venku, že jsem šli, já nevím, na garáže nebo někam, prostě to byly ty sklady za městem, tam jsme si většinou dali prda, sežrali nějaký chipsy, já nevím, prostě, nebo aji když jsme byli na hřišti, tak jako bylo to takový že jsme poslouchali nový songy, kouřili a tak, takový celkem jako normální bych řekl, jo, nic prostě moc divnýho... jako většinou jsme byli někde malovat, jako až večer, když jsme nebyli v hospodě. Jako většinou to bylo o tom, že jsme byli venku jako normálně ostatní, jenom prostě... já nevím, jsme tam byli dýl, no... a byli jsme na jiných místech jak ostatní, jo, že jsme šli třeba na ty garáže, tam jsme narazili na nějaký... no, prostě na někoho, kdo dělal problém, tak jsme se tam většinou pobili nebo tak. Jako přes den... ono to nebylo nějaký hard, jo, ono to spíš v noci jako začalo. Když jsme měli dost prachů z trávy, tak jsme byli v nějakým klubu nebo v nějaké hospodě, jo, jezdili jsme na diskotéky nebo něco, nebo jsme malovali, když jsme měli dobrý echo. A ono... ono to pak všechno šlo samo, zdrhat před fízlama, když jsme byli někde v nějaké fabrice ve skladech, nebo aji když jsme malovali, ale to jsme jim zdrhli, to bylo v poho, to byli jenom zdi... nebo na těch diskotékách, jo, prostě se tam z někým pobiješ... Prostě přes ten den, no, to bylo takový klidnější... ale večer už to bylo jiný, jako malování, chlast, bitky, lidi... no, holky potom taky, nějak od té střední, ale prostě to většinou bylo o tom.“

Když bylo Michalovi patnáct let, pohádal se s matkou a odešel z domu. Bylo to poprvé, kdy spal venku.:

„Tak jsem se sbalil a šel jsem ven, že tohle doma poslouchat nebudu a tu noc jsem přespal na takové průlezce, to byl jenom takovej ovál nebo co to bylo, chápeš, tak v tom. Pak to jsem řešil tak, že jsem měl spacák schovanej ve sklepě, takže když jsem potřeboval přespát, tak jsem si pro něj došel.“

Michal se několikrát zmiňuje, že pokud musel spát venku, snažil se spávat na stromě kvůli bezpečnosti. Bylo jeho štěstím, že měl svůj „nejlepší strom“ kousek od místa bydliště.

Ze začátku chodil Michal v noci ven sám. Jednou jej však při cestě domů pronásledoval neznámý muž, nakonec se mu povedlo utéct a schovat se pod schody vedoucí k panelovému domu a následně se bezpečně dostat domů. Od té doby se snažil, aby s ním venku vždy někdo byl, což se nakonec stávalo díky tomu, že jeho kamarádi bývali přes noc venku také. Aby případům podobným tomu výše popsanému předešel, nezdržoval se moc v centru města, pokud zrovna nebyl se svými přáteli. Nebezpečným lokalitám ve městě se snažil vyhýbat.

„Jo, ale tak to už jsme spíš chodili chlastat a tak, takže to bylo v pohodě. Ale jo, když se ostatní nějak kolem té půlnoci, že musí dom, tak jsem se s pár borcama vždycky domluvil, že zůstaneme přes noc a buď jsme chlastali někde na lavičce, nebo jsme někam šli, na skatepark jsme dost často chodili, no, tam nikdo nebyl... Zas jako, nebyl jsem venku každou noc, jo, buď jsem se vracel s ostatními, pak jsme třeba ještě byli na hřišti u před barákem...“

Moje crew – moje rodina

Michal měl kolem sebe vždy spoustu falešných kamarádů, kteří se s ním bavili pouze pro peníze. Michal přitom na základní škole pouze upevnil vztahy se svými kamarády s Milanem, Radkem. Ti se zůstali nedílnou součástí jeho života i v dalších letech. Na prvním stupni základní školy do své party přijali další dva chlapce- Jirku a Ondru.

O sobě jako o crew začali mluvit po jedné úspěšné akci, při které tvořili graffiti. Dali si jméno, které rychle získalo na popularitě a později se do crew připojovali další členové, až jich bylo téměř patnáct.

Na střední škole narážel Michal na problém ve vztahu s jeho nejlepším kamarádem Milanem. Ten kvůli škole bydlel u tety v D., kde se pochopitelně seznámil s velkou místní crew. Milan byl osočován, že hraje na dvě strany, protože se zároveň s tím stále hlásil ke své původní crew v P. Při jedné z Michalových návštěv, pro kterou mají domluvený wholecar s místními kluky, zachránil Michal nevědomky jednoho vůdce tamější crew, kterého by jinak kvůli poraněné noze chytily policisté. Tím se vytvořilo přátelství mezi oběma crews, které pak spolu pořádaly akce.

Komentář: Crew(s) vysvětluje Smolík (2010, s. 204) jako skupinu tvůrců graffiti, tedy writerů, kteří společně pracují na tvorbě svých děl. Má proměnlivý počet členů s daným rozdělením funkcí.

Specifikem pro crew je skutečnost, že tvůrci mohou být členy i více skupin, což byl i Milanův případ. Tímto se crew odlišují od „graffiti gangů“, ve kterých není možné být členem dvou a více gangů zároveň. Často může docházet k válkám mezi těmito gangy (Smolík, 2010, s. 204).

Michal se ale setkával také s nepřátelskými crew, především když byl u Milana v D. na návštěvě. Popisuje je jako „fetáčky“ a „vyhulence“. S nimi měl Michal a jeho kamarádi problémy:

„Tak většinou to bylo, že jsme jim tam najeli, přetagovali jsem jim to, nebo přemalovali sprejema, oni to dělali i té, no, „naší straně“, bylo to takový oboustranný spíš, no. Pak, pak se to začalo přiosťřovat, že už tam byli aji nějaký bitky, jo, taky jsem zmlátil, taky jsem dostal, víš co, ze začátku jsem se do toho nějak nehrnul, nebylo to naše město a my jsme tam byli na návštěvě, ale když se pak pustili aji přímo do nás, tak to už jsem nenechal být...“

Komentář: Přestože se jednalo o dost časté konfrontace, Michal odmítá, že by se mělo jedno o „válku mezi gangy“. Proto ani o sobě, dokonce ani o nepřátelské crew neuvažuje jako o gangu. Jak uvádí Smolík (2010, s. 204), smýšlejí o sobě obě strany jako o rodině.

V tomto případě i sám Michal přiznává, že se nejednalo o nic velkého a jejich cílem bylo hájit si své názory a postoje. Není ovšem vyloučené, že by se mohlo jednat o mstu, protože zneprátelená crew vrhala „špatné světlo“ i na ně. Podle Michala tito lidé byli „feťáčci“, kteří pouze kopírovali jeho crew a jejich tvorba nebyla dobrá.

Postupem času nahlížel Michal na svou crew trochu jinak. Stále bojoval s problémem „kamarádů“, kteří na něm oceňovali jen peníze. Michal chápal svou roli jako spoluvedoucí, protože pomáhal s přípravami akcí Milanovi, oficiálně neprohlášenému, ale respektovanému vůdci. Michalovým úkolem bylo především vybírat návrhy a rozhodovat, které nastříkají a které ne. Pevné přátelské vazby se neroztrhly, ani když Michalovi hrozilo propadení ve škole.

„... prostě jsem stejně chodil ven, že, jsem počkal, jak usne, to prostě vím, že mamka spí jak zabitá, tak prostě jsem chodil ven takhle. Jako dalo se to, nebylo to nějak hrozný nebo něco, sice Milan musel dělat všechno sám, takže ten rok jsme... spíš byli v klidu, spíš jsme řešili trávu a za kolik prodat gram a tak...“

Kromě pomoci s akcemi se o Michalovi říkalo, že je bohatý, což na druhou stranu Michal nepopíral, ale svým „bohatstvím“ odmítal platit dluhy svých kamarádů. Peníze byl ochoten půjčit pouze v případě, když je někdo opravdu potřeboval. Mluvil o sobě jako o „sponzorovi“, členům crew kupoval jídlo. Později jim dával své staré oblečení, které by jeho matka vyhodila. Za materiální pomoc byl obdařen od ostatních jejich věrností, která pro něj byla to nejcennější na světě. Michal však odmítá, že by jeho pomoc měla něco společného s běžnou charitou. Nejen on, ale i zbytek crew o sobě smýšlí jako o rodině, ne jen jako o partě kamarádů.

„... vždyť jsem to dělal pro crew, pro naši crew! Prostě my jsme si byli rodina a o rodinu se musíš starat... Neměl jsem z toho dobrý pocit, že jsem někomu pomohl, ale že jsem pomohl nám... potom ti dojde, že to není jenom z nějakého kamarádství nebo že jsi frajer... to ti pak dojde, že ta věrnost tam je a že vy jste něco víc než jenom nějakí kamarádi...“

Komentář: Skupina vyvíjí na jedince tlak ke konformitě v jednání. Tento tlak je aktivován sociálněpsychologickým motivem být akceptován. Každý člen skupiny, ať již bezděčně či záměrně, má tendenci srovnávat se s ostatními členy skupiny a dokázat svou cenu, ukázat se jako horlivější či věrnější vůči skupině a jejímu vedení (Říčan, 2009, s. 211–214).

Je diskutabilní, zda Michal svou roli sponzora přijal právě kvůli snaze zlepšit si svůj status ve skupině, nebo jestli bylo jeho rozhodnutí čistě spontánní. Domníváme se, že jeho motivací byla vidina lepší reputace, neboť Michalova crew byla jediným místem, kde přicházel do sociálních interakcí.

Vypráví, že pomáhal především dvěma chlapcům, přičemž s jedním z nich je v kontaktu dodnes, o druhém z nich neměl po odchodu na střední školu žádné zprávy. Ovšem těmto dvěma chlapcům nedával pouze jídlo a staré oblečení, ale také peníze. Většinou se jednalo o částky do dvou set korun, někdy dostali dokonce pět set. Toto „kapesné“ však nedostávali pravidelně, pouze např. jednou za čtrnáct dní. Přestože se jednalo o pomoc crew, velmi dobře si Michal rozmýšlel, komu peníze daruje, protože se mu nechtělo dávat je klukům „z normálních rodin“.

Komentář: O Michalovi se říkalo, že je z bohaté rodiny. Tato skutečnost mu během života pomáhala, ale také působila nepříjemnosti. Všichni se s ním chtěli kamarádit v naději, že jim pomůže především po finanční stránce, což Michal jednoznačně odmítal. Vůbec se mu nelíbilo, že veškeré financování zůstává na něm, i když se jednalo nakonec vlastně jen o jídlo.

Na střední škole se však Michalova role sponzora pomalu vytrácela. Počet členů crew se zmenšil asi na osm lidí, navíc si ti členové, kteří byli mimo jádro, vydělávali na živobytí krádežemi. Někteří chodili na brigády, proto nebylo potřeba se o někoho takto starat.

Graffiti jako identita

K Michalovu životnímu stylu neodmyslitelně patří graffiti, kterým propadl už na základní škole. Akce si domlouval se svou crew ve svém městě, ale jezdil i do jiných měst v okolí. Na střední škole navštěvoval D., kde si nakonec vytvořil velmi silné pouto s tamější crew. Jejich akce se později neomezovaly jen na tyto dvě města a jezdili po celé republice. K největším českým akcím řadil akce v B., kde se seznámili s writery ze zahraničí.

Když bylo Michalovi šestnáct let, rozhodli se s partou, že pojedou do Německa a cestou domů se podívají i do Rakouska. Z této cesty mají spousty zážitků a fotografií. Podobnou akci si už jako mladiství nezopakovali.

Když bylo Michalovi sedmnáct let, rozhodl se, přestože měl spoustu zážitků z úspěšných akcí, zariskovat. Rozhodl se jít malovat s partou náhodně poskládaných známých, dodnes to vnímá jako svou největší chybu.

„Ale tak normálně jsme malovali, všechno v pohodě a najednou slyšíme, jak čekři řvou, že jsou tu cajti, ne, viděli jsme i kuzele baterek. Zahodil jsem sprej a začal jsem zdrhat. Jsem běžel přes nějaký hřiště, nebo vím, že tam byla zídka, kterou jsem musel přelízt, to jako bylo ještě v pohodě, jenže pak jsem někde musel zakopnout nebo něco, jsem se někde šklubl a ležel jsem na zemi, no a oni mě doběhli...“

Michala byl převezen na policejní stanici, kde ho podrobili výslechu. Zprvu vše popíral, nakonec se k malování přiznal, aby měl od nich „pokoř“. Policie mu ale připsala i další posprejované vagóny, které nebyly jeho prací. Když přišlo na otázku spolupachatelů, odmítal už cokoli říct.

„... oni mi pak začali ukazovat fotky těch lidí, já jsem je znal, normálně, ale neprávem jsem je. Pořád jsem jim tvrdil, že je neznám, že jsem je dneska viděl poprvé v životě...“

Michal nakonec dostal podmínku, peněžitou pokutu a hodiny veřejně prospěšných prací. Pokutu se mu podařilo splatit nejen prodejem marihuany, ale finančně jej podpořili i kamarádi, především poté, co jim Milan domluvil.

Naneštěstí pro Michala se o tomto incidentu dozvěděla i jeho matka, která si pro něj musela přijet na policejní stanici.

„... nadávala mi, ale úplně brutálně... hrozně řešila, z čeho to zaplatíme, protože si myslela, že já nemám peníze, víš co, tak to jsem jí řekl, že si najdu nějakou brigádu, že tohle bude v pohodě. Ale ona začala řvát, že to ji nezajímá, že jsem prostě nevděčný parchant a že jestli mi to není trapný dělat takový věci, pak se mě začala vyptávat, že jak dlouho to dělám a tak. Vlastně jsem jí řekl to co těm cajtům, že to dneska bylo poprvé, že jsem to jenom zkoušel a tak... no, nevím, jestli mi to věřila...“

Michalova matka se s tím nemohla smířit, situace se vyhrotila při jedné hádce:

„... jednou jsme se tak brutálně pohádali, že jsem čekal, až usne, vzal jsem si věci a vypadl jsem z domu. Neukázal jsem se tam tři dny... Byl to hroznej zkrat, ale nevěděl jsem, co jsem měl dělat. Sralo mě to, sralo mě, že se to mamka dozvěděla, sralo mě, že jsem před těma cajtama nezdrhl, že jsem to posral. A potřeboval jsem si vyčistit hlavu, tak jsem byl venku...“

„Na jednu stranu jsem byl nasranej na mamku, protože... to, že jsem se poflakoval po ulicích, byla i její vina, protože kdyby nebyla v práci dlouho do večera, nemusel jsem na tu ulicu. Víš co, kdyby prostě byla normálně doma, mohlo být všechno jinak... jenže to jsem se pak nasral víc sám na sebe, že jsem takovej debil. Neměl jsem... a nemohl jsem na mamku takhle nadávat, vždyť sakra nevím, čím si musela projít, a byl jsem dost blbej, když jsem jí to chtěl nějak dávat za vinu, jo. Tak mi nějak došlo, že to není její vina, že ona se snaží z všech sil, abych se měl dobře a že si toho nevážím... tak jsem si začal nadávat sám sobě do debila...“

Komentář: Jestliže se dospívající jedince vyvíjel v citově chladném prostředí domova i společenské atmosféry, kde jeho pokusy o navázání citové vztahu nepřinesly žádné výsledky, uchyluje se k negativní variantě. Může se časem stát necitlivým vůči lidem i hodnotám společnosti. Graffiti v tomto ohledu mohou být formou seberalizace a pro „nejistého adolescenta“ dost významné (Čačka, 2000, 339).

Pro Michala jsou graffiti životním stylem a jedinou možností, jak se skutečně vyjádřit. Ve svých výpovědích uvedl: „Konečně jsem měl pocit, že něco dělám dobře, že to má nějaký smysl...“. Tvořit dál graffiti je pro Michala velmi důležité, avšak po této zkušenosti je nucen víc na tvorbou přemýšlet, především, aby se nenechal znovu chytit. Vzdát se tvorby graffiti nechce.

Michal uvažoval nad svými chybami, především nad tím, jak se dál věnovat svým zálibám, aniž by tím matce nějak ubližoval. Po dvou dnech se rozhodl vrátit se domů:

„... Nejprve se mi tam vůbec nechtělo, mamka by mi určitě zas vynadala, zas bysme se pohádali, ale zas na druhou stranu mi to přišlo hrozně... zbabělý se dom nevrátit, navíc k mamce by to bylo hrozně nefér, už tak jsem se cítil dost jak hajzl, nechtěl jsem mamce dělat další starosti, vždyť ona si to, sakra, nezaslouží...“

„No, potom jsem došel dom... mamka byla celá strachy bez sebe. Nejprve mi opět vynadala, jak jsem se zachoval, že jsem jí tu nechal čekat a já už nevím co všechno. Tak jsem ji nejprve vyslechl, nechal jsem jí, ať si uleví, když na mě všechno vyřve, pak jsem ji obejmul... a ona se hrozně moc... rozplakala... A mně to... mně to bylo hrozně všechno líto, že jsem ji takhle viděl, že to byla moje vina za to, že ona, prostě, pláče byl jsem na sebe hrozně... hrozně nasranej. Úplně hrozně moc. Myslím, že jsem se tenkrát taky rozbřečel... nechtěl jsem už takto mamku vidět. Slíbil jsem si sám sobě, že prostě pokud budu v tom pokračovat, musím si to všechno zajistit tak, aby se to mamka nedozvěděla...“

Komentář: Michal nejednou bojoval s pocitem, že svou matku zklamal právě kvůli tomu, jak trávil svůj volný čas. Bylo pro něj eminentně důležité, aby se nedozvěděla nic o tom, co dělal venku. Vícekrát se ale už nezmiňuje, že by byl při malování graffiti znovu přistižen. To musíme hodnotit vzhledem k Michalovu rozpoložení jediné jako pozitivum.

Obchodování s marihuanou

Michal se v té době věnoval také prodeji marihuany. Ze začátku s kamarády marihuanu prodávali tehdy, když jí měli nadbytek, později se rozhodli pěstovat vlastní rostliny. Avšak jejich společné podnikání se začalo trhat, protože Jirka a Milan dojížděli za studiem do jiných měst, navíc Milan se posléze věnoval více kamarádu Ondrovi a jeho hudební kariéře.

„Tak jsem si rozjel svoje kšefty. Až na ten jeden případ to všechno bylo celkem v pohodě, ale jak říkám, nebylo to zadarmo, někdy tě chtěli ojet a tak... ale málokdo si to tady dovolil. A vynášelo to...“

Protože kluci měli každý svou klientelu, viděli v nich ostatní z party velmi bohaté lidi a snažili se je pro sebe získat. Zprvu toho až zneužívají, například se nechávají zvat na drinky,

avšak po čase jim to začne vadit. Svůj byznys na půl roku přerušili, a když v něm pak zase pokračovali, byli mnohem opatrnější.

Policie u Michala marihuanu nikdy nenašla. Jak ale sám uvádí, výdělky někdy „nebyly zadarmo“:

„Prostě jsem tam přišel, do toho auta, ten týpek se mě zeptal, jestli to mám, jsem mu řekl, že jo... no a jak jsem se přehraboval v tom baťohe, tak jsem se na něj otočil s tou trávou... a týpek mi mířil na hlavu devítkou... a řekl mně, ať mu dám tu trávu, a že pokud chcu odejít živej, ať prostě jdu...tak, byl jsem v šoku, ale šel jsem... no a, jak jsem vystoupil, tak ten týpek ujel... Byl jsem rád, že... že jsem, nějak...“

Podobná situace se už naštěstí neopakovala.

První lásky

Kolem dvanáctého až třináctého roku svého života prožil Michal svůj první vztah s dívkou. Byla to jedna jeho spolužačka. Nejprve si tajně dopisovali během hodin, později se mu svěřila, že se jí líbí.

„Ona mě měla, aby mě měla, jako aby se chlubila, že: ‚Hele ona chodí s Mišákem!‘ “

Michal sice přiznává, že s ní byl několikrát sám, ale oba měli úplně jiný svět, proto se s ním dívka po čtrnácti dnech rozešla. Michala tato skutečnost vůbec nezajímala. Po „rozchodu“ si naopak uvědomil svou atraktivitu pro opačné pohlaví. Měl ale pochybnosti, zda je atraktivní on sám o sobě, nebo jestli je ceněn pro své činy.

Komentář: Chlapci po čtrnáctém roku života se snaží upoutat pozornost opačného pohlaví. Jak dívky, tak chlapci potřebují vzor obou rodičů, aby mohli převzít své pohlavní role (Čačka, 2000, s. 167). V tomto věku se chlapci snaží předvádět svou zdatnost odvahou, spoupeřením, nebo zdůrazňují svou „dospělost“ kouřením, uvolněným chováním nebo chvástáním (Čačka, 2000, s. 324).

V osmé třídě zažil konečně vztah, který i on sám hodnotí jako úplně první lásku. Vztah s dívkou navázal při jedné z návštěv místního podniku.

„... každej už v sobě něco měl... a jak jsme tam tak stáli, tak prostě ona se přitulila, že mě má hrozně ráda, a jak se na mě podívala, tak... tak jsme si dali prostě pusy, no, nebo spíš jsme se líbali. A dovnitř jsme se vrátili jako spolu, že prostě jsme byli spolu...“

Vztah jim vydržel do konce základní školy. Michal uvádí, že Klárka začala „hrozně blbnout“. Mezi ostatními se proslýchalo o Klárčině nevázané povaze. Když se s ní Michal sešel, aby si mezi sebou promluvili, Klárka se bránila tím, že si chce užívat, a ne se vázat. Hádky jejich milenecký vztah ukončila.

Tím ale neskončil jejich vztah obecně. Jednoho večera Michal náhodou potkal Klárku před jedním barem, jak se hádala s jiným klukem. Ten ji udeřil do obličeje tak silně, že Klárka upadla na zem. Michala to nenechalo klidným a útočníkovi oplatil stejnou mincí. Následně vzal Klárku do baru, kde se mu svěřila se svým problémem, že jí její (v tu chvíli již bývalý) přítel bije.

„Pak mě tam začala děkovat a omlouvat se mně, že se ke mně chovala hnusně a tak. Tak jsme si to všechno vyříkali, no, bavíme se do dneška... Vždycky došla s tím, že ju ten chlap mlátí nebo že ju podvádí a tak. Pak mně začne vykládat, jaký jsem pro ňu sluníčko, ne, a že mě má moc ráda a tak. Ale už bych s ní nechodil, ani ona se mnou, to už, to cítíš, že to víc než kamarádi nebudeme...“

Během následujících let se Michal odmítal vázat a řídil se Klářiným heslem „užívat si život“. Vypráví o „vztazích na jednu noc“.

<p>Komentář: Michal velmi často střídá partnerky, nemluví dokonce o nich jako o partnerkách, pouze jako o holkách, které „namotal na blbosti“. Je dost možné, že si tímto dokazuje svou vlastní hodnotu a svou atraktivitu vůči opačnému pohlaví. Zde můžeme hovořit o kompenzaci vnitřního zmatku rolí svůdce, jak popsal Corneau (2012, s. 43).</p>
--

Opravdovou lásku zažil, až v době, kdy už chodil do práce. Ondrovým prostřednictvím se seznámil s Aničkou.

„To... byla láska na první pohled, tohle, to bylo takový, oboustranný...“

Michal se přiznává, že poprvé v životě někoho miloval. Vztah ale po roce a půl skončil, když mu Anička sdělila, že jim to „neklape“ a že se ve vztahu necítí. Asi o týden později ji zahlédl s jiným mužem. Velmi jej to rozčílilo. Poté už neměl s žádnou jinou dívkou

podobně vážný vztah a osobně pochybuje, že ještě někdy mít bude. Všechny další trvalejší vztahy nepřesáhly dobou trvání jeden měsíc.

2.5.4 Pokračování příběhu a nynější stav

Dokončení střední školy

Poslední rok na střední škole popisuje Michal jako „rychlý“. Zprvu si nepřipouští, že by měl kvůli maturitě zintenzivnit své studium, poté jej ale motivoval Milan, který se připravoval už od pololetí. Michal v něm viděl konkurenci, a protože byli oba vždy na stejné úrovni, snažil se učit, i když to sám komentuje tak, že se nikdy nic „nebifloval“.

„... takže já jsem se nějak po novém roku taky začal učit, ale ne že bych to hrotil jak Milan, jo, to zas ne, ale prostě se mě stalo, že jsem se hecnul a za den jsem si projel čtyři až pět otázek... ale aspoň jsem měl pocit, že jsem něco pro tu školu udělal, že jsem něco věděl, že jsem se na to úplně nevysral.“

Michal nakonec střední školu úspěšně dokončil, dokonce na podzim téhož roku nastoupil do zaměstnání na pozici obsluhy CNC strojů.

Vztahy v rodině

Po ukončení střední školy se Michalovy vztahy v rodině zlepšily, a to především díky tomu, že měl práci a s matkou byl v kontaktu častěji. Protože už neměl tolik času chodit ven, častěji než předtím navštěvoval babičku a tety. Sám Michal připouští, že jeho život začal vypadat „normálně“.

„Jako, viděla, že jsem trochu víc doma, že jsem asi zodpovědnější než předtím, takže myslím, že byla ráda, že mě má konečně doma, že už jsem zas to její dítě, nevím, no...“

První konflikt z tohoto období, kdy už byl Michal zaměstnaný, v rodině nastal asi po půl roce. Vyvolala jej jeho babička, která začala připomínat, jak nezodpovědný byl na škole, a která znovu zmínila Michalovo zatčení pro sprejování. Ani Michal, ani jeho matka nedokázali pochopit smysl babiččiny poznámky. Michala to velmi naštvalo, protože se jednalo o minulost, na kterou chtěl zapomenout, a opětovné připomenutí mu bylo velmi nepříjemné, zvláště když k němu došlo před strýcem Markem, který v něm vždy viděl nevychované dítě.

Po tomto konfliktu Michal nabyl dojmu, že je svou rodinou sledován, co se názorů a postojů týkalo. Nakonec se svěřil matce, která mu vysvětlila, že rodina od něj čeká velké věci, protože je „vybojovaný děčko“. To Michala značně rozrušilo a snažil se hledat, jak by mohl naplnit přání rodiny.

„Jsem si jako řekl, že to jako nemůže myslet vážně tohle, protože... nevím, přišlo mně to hrozně divný, aby se ode mě něco čekalo, jako něco velkého, od rodiny. Říkal jsem si tenkrát, že já už jsem přece něco dokázal pro svou druhou rodinu, jo, povedlo se mně starat o dva týpky, kteří by jinak asi vybírali popelnice, podařilo se mně crew udržet pohromadě, prosadit se a mít nás všechny prostě ready, jo. Už jsem něco dokázal... jako ze začátku jsem nechápal, jaký další čin oni ode mě čekají, nebo co si jako představují, že udělám, jako jestli chtějí, abych, já nevím, založil nějakou firmu a vyzvedl tím rodinu, nebo jestli mám dělat nějakou charitu jo, jako nevěděl jsem, co ode mě chtějí. Jo jasně, to co jsem udělal venku, to doufám, že se nikdy nedozví, to by jim stejně nějak v tom očekávání nepomohlo, možná by se to ještě zhoršilo. Nevím, co si tenkrát představovali, že udělám, nevím to dneska.“

Michal si vzpomínal, že z něj matka chtěla mít umělce/muzikanta. Avšak to, co mu nyní řekla, jej stále nechávalo na pochybách a byl by raději, kdyby takové skutečnosti nemusel čelit.

„... ale taky mamku nechápu. Jako možná se to dalo čekat, když si to vezmeš kolem, tak když o něco hrozně moc bojuješ, tak nakonec čekáš, že to bude mít nějaký výsledek, kterej by za to stál, že si pak řekneš: „Jo, tohle se vyplatilo udělat!“ Ale nejsem si jistej, jestli aji u mě to tak platí. Spíš jsem mamku zklamal, si myslím, že tohle asi nechtěla, aby se z jejího syna stalo.“

Přes to všechno hodnotí Michal své rodinné vztahy dobře:

„Jo, řekl bych, že jsou lepší, než byly, když jsem byl děčko. Prostě ta změna tam jde vidět a jde vidět hodně a já jsem i rád, že to tak je, protože... je to jiný a není to tak hard, jak to bylo kdysi. Jako jezdím k babičce rád, to jako jo, ale doma budu vždycky tady. Ale jinak je v rodině všechno v pohodě, až na ty věci, kdy budu mít ženu a děčko...“

O starém životě dnes

Na střední škole se situace změnila. Spolu s tím, jak členové crew dospívali, měnily se jejich postoje a vnímání sebe sama. Michalovými slovy: „už jsme se drželi svého“. Co se

týkalo záliby v graffiti, jejich tvorba se přesunula do legální sféry, především na festival Hip Hop Kemp. Michalova sponzorská role v crew se nakonec omezila jen na pár vybraných členů. Jako důvod uvádí změny ve vztazích. Někteří členové byli dostatečně financováni díky rozsáhlému prodeji marihuany. Michal neviděl důvod, proč by měl svou roli dále zastávat. Navíc s ohledem na skutečnost, že Milan, druhý vůdce crew, studoval v D., přecházely jeho povinnosti na Michala. Ten nejen realizoval akce, ale snažil se crew zprostředkovat i kulturní zážitky, vrcholem tohoto snažení byla pravidelná účast na festivalu Hip Hop Kemp.

Největší bod zlomu v Michalově chápání sebe v rámci crew nastal, když nastoupil do zaměstnání.

„Ale až v té práci jsem si začal, hlavně v ten první rok, to byl šok jak prase. Jako tam jsem si začal uvědomovat, že prostě některý věci jsou za mnou a že já se musím posunout někam jinam a tohle je taková první věc. Víím, že ten první týden v práci jsem pak seděl u jedných zdí, tahal jsem jedno cigo za druhým a prostě jsem přemýšlel nad tím, co bylo, než jsem nastoupil do té práce a přemýšlel jsem, co bude s náma pak... já nevím, cítil jsem, že něco ze mě je prostě navždy pryč a že už se to nikdy nevrátí, že sice jako jo můžu se snažit hrát si na to dál, jo, dál prostě dělat to, co jsem dělal, žít tak, jak jsem žil předtím, ale už tam někde bylo něco, co mně říkalo, že ‚Hele Mišáku, ale už to nebude nikdy ono...‘ Celkem mě to tenkrát rozdeptalo, tenkrát jsem se vyhulil úplně nejvíc, co to šlo, zavola jsem borcům z graffiti a šli jsme večer na zeď. Vrátil jsem se až na druhý den ráno...“

Přestože vyrovnání se s novou situací bylo pro Michala náročné, díky své crew, se kterou je i nyní neustále v kontaktu a s níž si v rámci možností udržují svůj starý životní styl, nakonec tuto krizi překonal.

Komentář: Komunikace adolescentů již pozbývá znaky typické pro pubertu (např. hlučnost), s vyšší dospělostí a jistotou dochází k odpoutávání závislosti na partě. Starší adolescent víc spoléhá na vlastní názor a dovede adekvátněji vyjádřit svůj souhlas či nesouhlas jak v partě, tak v rodině (Čačka, 2000, s. 318).

Pro Michala je komunikace s crew stále důležitá, přestože došlo k velkým změnám v její struktuře. I když Michal připouští, že se jeho život „musí posunout někam jinam“, je svým způsobem závislý na crew. Domnívám se, že se své crew ani vzdát nechce.

Dnes je Michal se svou minulostí smířený, především se skutečností, že se jeho život musí již posunout někam jinam. Na první dojem jde o komunikativního, přátelského mladého muže, který miluje svou rodinu. Michal doufá, že se jeho rodina nikdy nedozví úplně o všech věcech, které ve svém starém životě prožil či vykonal, ať dobrých nebo zlých. Přesto onoho období nelituje:

„... ty to asi vnímáš, že je to problém, jako možná to je problém, ale já to jako problém nevnímám... jako já si nedovedu představit, že bych to měl prožít všechno nějak jinak, jako kolikrát jsem si říkal, že prostě jaký by to bylo, kdyby já nevím, bych třeba nechodil malovat, nebo bych nechodil chlastat, ale co bych pak měl? Prázdněj život jako ostatní, ne... Jasně, někdo dělá charitu, nebo dělá něco jinýho, ale to pro mě není a nikdy ani nebylo, já bych prostě nedokázal tohle dělat, nedokázal bych být bez toho, co jsem měl. Jako upřímně jsem fakt rád, že jsem to měl tak, jak jsem to měl, naučilo mě to dost o životě, si myslím, byl jsem samostatnej, nikoho jsem nějak extra nepotřeboval, na nikoho nečekal, neomezoval jsem se... bylo to pro mě přirozený, normální...“

Vztah s jeho matkou ale tento názor zpochybňuje:

„Ne, já jsem rád, za to, že jsem to měl tak, jak jsem měl, viděl jsem věci, co normální člověk neuvidí, zažil jsem si nějaký aji zlý věci, ale zažil jsem aji ty dobrý a aji když mamka se mnou měla nějaký problémy, že jsem dom došel nalitej nebo že jsem dom chodil prostě nad ránem, jako bylo to hnusný, bylo to vůči mamce nefér, ale byl to můj život a já jsem za něj rád, fakt že jsem, protože... dělal jsem, co jsem chtěl, co mě bavilo, co mně nějak dávalo smysl, jo, mohl jsem skoro cokoli... Dneska to na mně skoro nejde poznat, to je dobře, ale kdyby mi někdo dal možnost se vrátit, tak bych to udělal všechno, jako jsem udělal, teda... no, skoro všechno... ale určitě bych znova šel na zdi, na vlaky... tohle všechno by bylo zas, zas bych byl venku, mlátil se s debilama, co mají blbý kecy, šel bych do toho znova.“

ZÁVĚR

Uvedená výzkumná zpráva podává popis životního příběhu chlapce Michala, který dobrovolně trávil volný čas na ulici. Získaná data nám umožnila proniknout ke konkrétnímu příběhu a co nejvěrněji jej zachytit. Pozornost je soustředěna především na období, kdy byl Michal tím, co sociálně pedagogika klasifikuje jako fenomén dítěte ulice. Získaná data jsou interpretována sociálně-pedagogickými a intervenčními poznámkami, v některých případech jsou zmiňovány možné následky konkrétních jevů. Mapované období končí změnami souvisejícími s Michalovým nástupem do zaměstnání, kdy jeho život na ulici definitivně skončil.

Případová studie byla pro autorku velmi obohacující zkušeností s kvalitativním výzkumem. Pro respondenta měla spolupráce potencionální terapeutický význam, neboť mu poskytla příležitost hovořit o svém životě v jeho problematických aspektech. Michalovu otevřenost a ochotu mluvit o svém životě velmi oceňujeme. Ve výzkumné zprávě často užíváme přímých citací z rozhovorů. Jejich obsah by se možná mohl zdát příliš expresivní, my ale věříme, že jejich využití dodalo případové studii na autenticitě a podpořilo její srozumitelnost. Díky sdílení svého životního příběhu nám Michal umožnil seznámit se s konkrétním případem dítěte ulice. Michal ze své strany projevil jistý dík za možnost rekapitulovat svůj život, což mu pomohlo, aby si uvědomil některé souvislosti. Nicméně se ztrátou svého starého života se nedokázal plně vyrovnat. Během výzkumu se vztah mezi badatelkou a Michalem prohluboval. Jsme toho názoru, že díky vzájemné důvěře a ochotě naslouchat druhému se Michal po tu dobu cítil příjemně a bezpečně.

Seznam použité literatury

- BAKALÁŘ, E. 2002. *Průvodce otčovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad. 221 stran. ISBN 80-7021-605-0.
- BAKOŠOVÁ, Z. 2008. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: Filozofická fakulta UK. 207 stran. ISBN 978-80-969944-0-3.
- CORNEAU, G. 2012. *Chybějící otec, chybující syn: jak absence otce ovlivňuje utváření mužské identity*. Praha: Portál. 186 stran. ISBN 978-80-262-0075-8.
- DUNOVSKÝ, J. 1986. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vydání. Praha. 233 stran. ISBN 80-85603-34-9.
- FISHER, S., ŠKODA, J. 2009. *Sociální patologie*. 1 vydání. Praha: Grada, 224 stran. ISBN 978-80-247-2781-3.
- HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- HUTZ, C. S. a spol. 1999. *Methodological and Ethical Issues in Research with Street Children*. Jossey-Bass Publishers.
- GABURA, J. 1993. *Dítě ulice*. 1. vydání. Bratislava: Pedagogická fakulta UK. 77 stran.
- KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. a kol. 2010. *Sociální patologie*. 2. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus. 325 stran. ISBN 978-80-7435-080-1.
- KRAUS, B. 2015. *Životní styl současné české rodiny*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus. 246 stran. ISBN 978-80-7435-544-8.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. 2003. *Mládež a delikvence*. 2. vydání, aktualiz. . Praha: Portál. 344 stran. ISBN 80-7178-771-X
- NAKONEČNÝ, M. 1995. *Psychologie osobnosti*. 1. vydání. Praha: Academia. 336 stran. ISBN 80-200-0525-0.
- PREKOP, J. 2002. *Prvorozené dítě*. Praha: Grada. 1. vydání. 123 stran. ISBN 80-247-9004-1.
- ŘÍČAN, P. 2009. *Psychologie*. Praha: Portál. 3. vydání. 300 stran. ISBN 978-80-7367-560-8.
- SMOLÍK, J. 2010. *Subkultury mládeže*. 1. vydání. Praha: Grada. 288 stran. ISBN 978-80-247-2907-7.

- SOCHŮREK, J. 2009. *Úvod do sociální patologie*. 1 vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci. 186 stran. ISBN 978-80-7372-448-1.
- ŠKODA, J., FISHER, S. 2009. *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vydání. Praha: Grada. 224 stran. ISBN 978-80-247-2781-3.
- ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál. 384 stran ISBN 978-80-7367-313-0.
- THOROVÁ, K. 2015. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. 1. vydání. Praha: Portál. 506 stran. ISBN 978-80-262-0714-6.
- VÁGNEROVÁ, M., KLÍMA, P. 1985. *Kapitoly z patopsychologie dítěte*. 2. vydání. Praha: Univerzita Karlova. 188 stran. ISBN 17-135-87.
- VÁGNEROVÁ, M. 2004. *Patopsychologie pro pomáhající profese*. 3.vydání. Praha: Portál. 872 stran. ISBN 80-7178-802-3.
- VÁGNEROVÁ, M. 2005. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. 1. vydání. Praha: Karolinum. 467 stran. ISBN 80-246-0956-8.
- VÁGNEROVÁ, M. 2007. *Základy obecné psychologie*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci. 91 stran. ISBN 978-80-7372-283-8.
- WOAN, J. a spol. 2013. The Health Status of Street Children and Youth in Low-and Middle-Income Countries: A Systematic Review of the Literature. *Journal of Adolescent Health*. s. 314–321.
- ZOUBKOVÁ, I. 2002. *Kontrola kriminality mládeže*. 1. vydání. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk. 231 stran. ISBN 80-86473-08-2.